SOSYAL POLİTİKA ALANINDA GELİŞMELER

EDİTÖR
PROF. DR. SADETTİN PAKSOY

DOI:10.5281/zenodo.14582650

Sosyal Politika Alanında Gelişmeler

Editör

Prof. Dr. Sadettin Paksoy

İmtiyaz Sahibi
Platanus Publishing®

Editör
Prof. Dr. Sadettin Paksoy

Kapak & Mizanpaj & Sosyal Medya
Platanus Yayın Grubu

Birinci Basım
Aralık, 2024

Yayımcı Sertifika No
45813

Matbaa Sertifika No
47381

ISBN
978-625-6350-35-8

©copyright
Bu kitabın yayım hakkı Platanus Publishing'e aittir.
Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin
alınmadan hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Adres:Natoyolu Cad. Fahri Korutürk Mah. 157/B,
06480, Mamak, Ankara, Türkiye.
Telefon: +90 312 390 1 118
web: www.platanuskitap.com
e-mail: platanuskitap@gmail.com

PLATANUS PUBLISHING®

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM 1..... 5

Algılanan Ayrımcılığın Lgbt'lerin Çalışma Hayatına Yansıması
Özlem Anuk & Cemile Çetin

BÖLÜM 2..... 21

Hikâyelerde Çocuk İşçiler ve Eğitim
Fatma Özge Özgen Öney & Hüsnü Ergün

BÖLÜM 3..... 35

Yaşlılara Yönelik Evde Bakım Hizmetlerinde Teknolojik Çözümler
Aykut Aydın

Algılanan Ayrımcılığın Lgbt'lerin Çalışma Hayatına Yansıması

Özlem Anuk[1] & Cemile Çetin[2]

[1] Öğr. Gör. Dr., İzmir Kavram meslek Yüksekokulu, Yönetim ve Organizasyon Bölümü, İnsan Kaynakları Yönetimi Programı, ORCID: 0000-0003-2724-5422
[2] Doç. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, ORCID: 0000-0002-6659-4855

GİRİŞ

İyi motive olmuş ve üretken bir çalışan grubu, iş başarısı için olmazsa olmazdır. Günümüz iş gücü, ırk, etnik köken, cinsiyet, ulusal köken, din, cinsiyet kimliği ve cinsel yönelim gibi kişisel özellikler açısından giderek daha çeşitli hale geliyor.

LGBT topluluğunun üyeleri çeşitli alanlarda ayrımcılığa maruz kalmaktadır ve iş yeri de bir istisna değildir. Bu nedenle, politika yapıcıların, kuruluşların, şirketlerin ve LGBT topluluğunun iş yerinde ayrımcılığı potansiyel olarak azaltabilecek veya ortadan kaldırabilecek kaynaklar hakkında bilgi sahibi olabilmesi için, bu durumla başa çıkmak için benimsedikleri stratejileri anlamak önemlidir.

Bilinen ve bilinmeyen birçok yönüyle ayrımcılık çeşitli grupların maruz kaldığı ve mücadele ettiği bir alandır. Bu alan çoğu zaman seli, bilinen ve görünür olan yönlere sahip olduğu kadar bilinmeyen, sessiz, hissedilen ve görünür olmaktan uzaklaşmış farklı yönlere de şahap olabilmektedir. Ayrımcılığın algılanan yönünün kişilerin hissettiği, açıklamaktan zorlandığı, bildiği, yaşadığı, etkilerinin çoğunlukla içsel süreçlerde yer aldığı sonuçlarının ise somut, gözlemlenebilir veya herkesin bildiği biçiminde yaşandığı söylenebilir. Ayrımcılığın algılanan boyutu ile LGBT'ler özelinde çalışma hayatında ortaya çıkan koşula ve sonuçlar daha önce gerçekleştirilmiş araştırmalarla desteklenerek incelenmiş mevcut ve olası sonuçlar değerlendirilmiştir.

1. LGBT'NİN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

Dünyanın tüm zaman dilimlerinde insan ve hayvanların kromozom sayılarıyla belirlenmiş, herkes tarafından bilinen bir cinsiyetle varoluşa adım attığı söylenebilir. Biyolojik cinsiyet, anatomik yapıyla ilgili toplumsal yaşamda kadın ve erkeği ayırt etme biçimi olarak da tanımlanabilir (Bhasin, 2003). Cinsiyet ve toplumsal cinsiyet kavramları ile sıklıkla karıştırılmaktadır. Cinsiyet, kişilerin doğumla sahip oldukları doğal olarak kabul edilen biyolojik özellikleri iken toplumsal cinsiyet kadın ve erkeğin rolleri ve bu rollere ilişkin beklentileri ifade etmektedir (Agacinski, 1998). Toplumsal cinsiyet toplumdan topluma, kültürden kültüre değişen psikolojik, sosyal ve kültürel farklılıklara işaret etmekte ve inşa edilmiş rol, tutum ve davranış farklılıklarını da içermektedir (van Anders & ark., 2017). Cinsiyet ontojik bir kavram iken toplumsal cinsiyet ise sosyolojik bir kavramdır. Aralarında çok sıkı ilişki bulunan bu iki kavram bir toplumun cinsiyetçi yaklaşımının farklılaştığı noktada özellikle etkileşim içine girmektedir. Cinsiyetçiliğin toplumsal cinsiyet algısı ile şekillenen anlamı, toplumun cinsiyet kavramına bakışı ile farklılaşabilmektedir (Canatan, 2006). Bu noktada, toplumsal cin-

siyet algısının değişimi cinsiyetçiliğe yönelik farklılaştırmayı da beraberinde getirdiği söylenebilir. Biyolojik cinsiyet ve toplumsal cinsiyet rolü cinselliği oluşturan faktörlerdir. Bununla birlikte cinselliği oluşturan iki önemli faktör daha söz konusudur. Bu faktörler, cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğidir (Kaos GL, 2017).

Cinsel yönelim kişilerin hangi cinsiyet kimliğine sahip olduğundan bağımsız olarak hangi cinsel kimliğe yöneldiği ile ilişkilidir (Butler, 2008). Cinsel yönelim, kişinin cinsel dürtülerinin hangi cinse yönlendiğini ifade eden duygusal, romantik ve cinsel çekim olarak tanımlanabilir. Cinsel yönelimde duyguların sürekliliği ve kendiliğindenlik söz konusudur (Yıldırım ve Vefikuluçay Yılmaz, 2017). Cinsel yönelim, biyolojik, psikolojik ve sosyo-kültürel faktörler tarafından şekillenen karmaşık bir yapı söz konusudur (Hall, 2019). Cinsiyet kimliği kişinin kendini hangi cinsiyetten hissettiği ile ilgili iken cinsel yönelim kişinin ilgi duyduğu cinsiyeti ile ilişkilidir. Öznel erotik/cinsel ilgi ve arzunun hangi cinsiyete yöneldiği, hangi cinsiyetle ilgili duyumların oluştuğu ve ortaya çıkan cinsel heyecan ve uyarılma cinsel yönelimin çekirdeğini oluşturmaktadır. Yönelim kişinin kendi cinsiyet kimliğine yönelik olduğunda eşcinsel (homoseksüel), diğer cinsiyet kimliğine yönelik olduğunda heteroseksüel, her iki cinsiyet kimliğine yönelik olduğunda ise biseksüel olarak tanımlanmaktadır (Başar, 2013).

Eşcinsellik, bir kişinin aynı cinse karşı cinsel yönelim duyulması veya ilişki kurulması olarak tanımlanmaktadır. İngilizcede "homosexuality" sözcüğü ile ifade edilmekte ve kökenini Yunanca "homos" kelimesi ile Latince "sexus" sözcüğünden almaktadır (McCary, 1967; Nişanyan, 2002). İngilizce olan homosexuality kavramı Türkçe'ye "eşcinsellik" şeklinde çevrilirken homosexual kavramı ise "eşcinsel" şeklinde çevrilmiştir. "Eşcinsellik" sözcüğü 1869'a kadar kullanılmamışken ilk defa bir suçu tanımlarken oluşturulmuştur. Kuzey Alman Federasyonu için hazırlanan yeni ceza kanununda aynı cinsten kişiler arasındaki cinsel ilişkinin suç sayıldığı bölümün tartışmaya açılmasıyla Karl Maria Kerteby tarafından yasa tasarısını eleştiren broşür eşcinsel kimlik mücadelesi tarihi açısından önemli sayılmaktadır (Selek, 2007). 1900'lü yıllarda ise eşcinsellik daha görünür bir hal almış ve 1973 yılında Amerikan Psikiyatri Birliği'nce hastalık sınıflandırmasından, 1992 tarihinde ise Dünya Sağlık Örgütü (WHO) tarafından 'Uluslararası Hastalıklar Sınıflandırması'ndan çıkartılmıştır (Güdücü, 2018).

Corraze (1991), eşcinselliği aynı cinste olanlar arası erotik, romantik ve/veya cinsel bağ olarak tanımlamıştır. Türk toplumunda bu tanımlar kabul görüp yaygın bir şekilde kullanılmıştır (Tezel, 2009). American Psychological Association (APA) (2012) eşcinselliği duygusal veya cinsel ilginin aynı cinse yönelik olması şeklinde tanımlamıştır. Eşcinsellik, kişinin cinsel, erotik ve romantik yöneliminin ise bireyin kendi cinsinden kişilere, hemcinslerine yönelik olması (Dökmen,

2015), romantik veya cinsel bir cazibe veya davranış olarak ifade edilmiştir (Mucherah, 2016). Aynı cinsten olan kişiler erkek olduğunda "gey" kavramıyla, bu kişiler kadın olduğunda ise "lezbiyen" kavramıyla isimlendirilmektedir (Kaos GL, 2017).

"Gay" kelimesi Fransızca'daki "gai" kökünden gelmektedir. Kelimenin asıl anlamı heyecanlı, renkli neşeli, mutlu ve zevk sahibi anlamlarına gelirken 1970'li yıllarla beraber eşcinsel topluluklar kelimeyi kendilerini ifade etmek ve tanımlamak için kullanmaya başladığı görülmektedir. Zaman içinde değişimler ve topluluk hareketleri ile "gay" kelimesinin sahip olduğu neşeli, zevkli anlamı yerini "eşcinsel" kelimesini ifade eden yeni bir anlama bıraktığı söylenebilir (Berk-Yılmaz, 2017). 1960'lardan sonra eşcinsel ya da eşcinsel erkek için kullanılmaya başlanan kelime 1980'lerde hemen hemen tüm dillere benzer şekilde kullanılmıştır (Alper, 2003).

Kadın eşcinselliğini tanımlayan kelimenin kökenin ise tarihin bilinen en ünlü "lezbiyen" isimlerinden birisi olan Sappho'nun doğduğu adadan geldiği bilinmektedir (Doğan, 2016). M.Ö. 6. yüzyılda, Afrodit'e âşık olup eşcinsel olduğu düşünülen kadın şair Gairi Sappho'nun hayatını geçirdiği Ege Denizindeki "Lesbos" Adası'nın isminden türemiş (Kaos GL, 2017) olan lezbiyen duygusal, cinsel, erotik yönelimleri kendi cinsinden bireylere yönelik olan kadınları tanımlamak için kullanılmaktadır (Kara, 2016). Bir kadının cinsel, romantik ve erotiksel yönelimini kendi cinsinden olan başka kişilere yöneltmesi lezbiyen olarak tanımlanmaktadır (LGBTQIA, 2017). Lezbiyen, duygusal veya romantik açıdan yakın ve kişilerarası ilişki olarak da tanımlanmıştır (Shree & Gayathri, 2022).

Cinsel kimlikleri tanımlamak için, dünya çapında genel anlamda LGBT kavramı kullanılmaktadır. L: lezbiyen, G: gey, B: biseksüel ve T: transgender kelimelerinin baş harflerini sembolize etmektedir. Kavram bazen LGBTT (lezbiyen, gey, biseksüel, transseksüel veya travesti) şeklinde de kullanılabilirken yurtdışındaki bazı örgütler bu çatı kelimeye interseksüelleri temsilen I (LGBTI) ya da queer'i temsilen Q (LGBTQ) harflerini de eklemişlerdir (Güdücü, 2018). Transgender cinsiyet değiştirme operasyonu geçirmiş veya geçirmemiş kadın ve erkeklerden biyolojik cinsiyetine ve/veya görünümüne bir şekilde müdahale edenlerin tamamını kapsayacak şekilde, travesti ve transseksüel kişiler için kullanılmaktadır (Kaos GL, 2008).

Heteroseksüellik dışında farklı cinsel yönelime sahip olan kişiler toplumsal yaşamda ayrımcılık ve saldırgan tutumlara maruz kalabilmektedir. Bu tutumu ifade eden homofobi farklı cinsel yönelime sahip kişilerin maruz kaldığı olumsuz düşünce ve davranışları isimlendirmektedir (Set & Ergin, 2020). Homofobi bir

yandan farklı cinsel yönelime sahip kişilere yönelik olumsuz duygu, tutum ve davranış şeklinde tanımlanırken (Budak, 2003) diğer yandan eşcinselliğe karşı duyulan korku veya nefret şeklinde de karşılık bulmaktadır (Madureira, 2007). Herek (2000) ise eşcinsellere yönelik olumsuz tutumları homofobi terimi yerine "cinsel önyargı" terimini kullanarak açıklamıştır. Cinsel önyargı ise heteroseksüel kişilerin eşcinsel veya biseksüel yönelimi olanlara yönelik olumsuz tutumlarını ifade etmekte kullanılmaktadır. Homofobi ile bireysel bir korku yerine toplumun gelenekleri, kurumları ve kültürel yapısıyla ilişkili olan aynı zamanda gruplar arası sürece işaret eden ve ideolojik bağlamların da ele alınarak değerlendirilmesi gereken geniş bir kavramın ifade edildiği söylenebilir. Homofobi, eşcinsel kişilerin bir dış grup olarak tanımlanması sonucunda, belirli sosyo-kültürel bağlam içinde gerçekleşebilecek bir gruplar arası ilişki ideolojisi olarak ele alınabileceğini ifade etmiştir. Bu gruplar arası ilişki, farklılıkların ve benzerliklerin oldukça önemli olduğu, farklılıklara dair sınırların güçlendirildiği ve toplum tarafından farklılıkların damgalandığı bir duruma işaret edebilmektedir (Göregenli,2006).

Bu bağlamda, cinsel yönelime bağlı önyargı ve homofobi sonucu yaşamsal birçok alanda dışlanmanın ve ayrımcılığın diğer ayrımcılıklarla ilgili mağduriyeti yaşayan birçok kişiye göre daha sert çizgilerle daha görünür olma durumunun LGBT bireylerde daha yüksek olabileceğini ifade etmek hiçte abartılı bir değerlendirme olmayacaktır. Toplumun kabul ettiği sınırlar ve içerikten farklı his ve yönelimlere sahip olan kişilere yönelik ayrımcılık alışılmış olandan daha aşkın veya fazla yaşanabilmektedir.

2. ALGILANAN AYRIMCILIK

Ayrımcılık çok eski bir eylem biçimi olarak gerçekleşmekte ve temeli Aristo'nun eşitlik anlayışına kadar dayanmaktadır. Aristo'nun eşitlik anlayışı, "benzer olanlara benzer, farklı olanlara farklılıkları oranında muamele edilmelidir" mantığından ileri gelmektedir. Birbirine benzer ve farklı olanların objektif olarak ayrıştırılamaması ise farklı eşitlik anlayışını ortaya çıkarmıştır (Yücel, 2015). Türk Dil Kurumunun 1983 yılında yayınladığı Türkçe Sözlük 'ayrım yapmayı" eşit davranışta bulunmamak, fark gözetmek" şeklinde tanımlamakta iken 2011 yılında Türkçe Sözlüğün güncellenmiş baskısında "ayrımcı olma durumu" olarak tanımlanmıştır. Bununla birlikte, dışlamak sözcüğü ise "bir kimse veya bir toplum, bir kimse, bir durum, bir düşünce vb. yok saymak, ilgilenmemek" olarak tanımlanmıştır (TDK, 2011). Ayrımcılık, kişinin bir gruba dahil olma durumu veya bir niteliğinden dolayı diğerlerinden farklı işlem görme yahut farklı davranılması hali olarak tanımlanmaktadır (Kurşun, 2006). Doğrul (2007) ayrımcılığı, kişilere olumsuz veya negatif özellikler yükleyerek onların belirli bir gruba dahil

olmaya sahip olduğu niteliklerini görmezden gelme veya niteliklerinin olmadığı savıyla dışlama ve ayrıma tabi tutma sureci olarak tanımlamıştır. Bu bağlamda ayrımcılık, yaşamın tüm alanlarında ben ve öteki, ben ve bize benzemeyen biz ve diğerleri gibi ayrımcı algılarla ortaya çıkan çok sayıda değişkeni barındıran öteki veya ötekileştirilenleri cinsiyet, etnik köken, inanç, fiziksel özellikler, yerleşim birimi gibi (Karataş, 2002) farklı niteliklerle ayrıştıran bir olgu olarak değerlendirilebilmektedir.

Algılan ayrımcılık ise bir bireyin bir gruba aidiyeti veya kişisel demografik özellikleri yahut tercihleri nedeniyle negatif davranışa uğradığına inanması olarak ifade edilebilmektedir (Mesch & ark., 2008). Montes (2010) algılanan ayrımcılığı, kişinin ten rengi, fiziksel özellikleri veya etnik yahut kültürel aidiyetleri, sahip olduğu özellik ve dahil oldukları gruplar nedeniyle kendisine haksız veya olumsuz davranıldığına inanma hali olarak tanımlamıştır. Akyıl-Sokullu (2019) hakimiyet kuran baskın grubun, diğer gruba ilişkin damgalama ve tanımlama durumu olarak ifade etmiştir. Ayrımcılık yaşantısı, klinik psikoloji alanında stres ve travmalar özelinde de çalışılmakta ve ayrımcılığın kişide duygusal olarak üstesinden gelmekte zorlandığı, aşırı stres verici durum ve deneyimlere neden olduğu görülmektedir (Carter, 2007; Helms & ark., 2010). Kişinin algıladığı ayrımcılık acı verici, ani, kontrol edilemez olarak yorumladığında anksiyete, stres bozukluğu veya depresyona neden olabileceği düşünülmektedir (Carter, 2007). Bu bağlamda, algılanan ayrımcılık temelde bir bireyin dahil olduğu grup veya kendi sahip olduğu birtakım özellikleri nedeniyle ötekileştirildiğini veya dışlandığını düşünmesi, sonradan kazanım veya doğuştan gelen niteliklerinin başkaları tarafından kabul görmediğine inanmasına ilişkin algılama hali olarak da ifade edilebilmektedir. Bu noktada özellikle cinsel ve dini kimlikler veya etnik aidiyetler sebebiyle ayrımcılığa uğradığını düşünmek toplumsal yaşamın temel özelliklerinden biri olarak değerlendirilebilir (Şen, 2014).

Major ve Sawyer (2009) algılanan ayrımcılığa ilişkin olarak kişilerin yaşadığı ayrımcılığa neden olan oluşumların sıklığına vurgu yapmış ve algılanan ayrımcılığı grubun üyeleri için her bir kişinin subjektif deneyimi olduğunu ifade etmiştir. Ruggiero ve Taylor (1995)'un yaptığı bir çalışmada, yüksek ve düşük statülü 2 ayrı gruba ön yargı ve ayrımcılığa ilişkin ifadeler söylenmiş, yüksek statülü grup ayrımcılık ifadelerinden kaçınma yolunu seçerek, basitçe inkar ederken, düşük statülü grupta olan kişiler ise yüksek statülü grubun kendilerine karşı önyargı ve kalıp yargıların farkında olduklarını ifade etmişlerdir. Ayrımcılığın bu noktada temel olarak gruplar arası daha sık ortaya çıkan bir süreç olduğu ifade edilebilir. Ayrımcılığın yaşanma süreci grup kimliğini tehdit etmekte ve dezavantajlı azınlık gruplarının daha fazla iletişim kurma ve kimlikleşmesine neden olabilmektedir

(Branscombe & ark., 1999; Kaya, 2019). Tajfel ve Turner (2004)'a göre, kendilerine ayrımcılık yapıldığını algılayan kişiler, ait oldukları grupla etkileşim ve iletişimlerini derinleştirerek özdeşleşmektedir. Bu kimliklenme hali kişinin algıladığı ayrımcılığa karşı bir savunma mekanizması gibi çalışarak, algılanan ayrımcılığın olumsuz etkilerini azaltıp psikolojik olarak güçlü kılabilmektedir (Verkuyten, 2005).

LGBT çalışanlara yönelik ayrımcılık ise "onların temel sosyal ve ekonomik faaliyetlere ve kurumlara tam katılımını engelleyen, ekonomik adaletsizliği sürdüren ve insan potansiyellerini gerçekleştirme fırsatlarını azaltan bir şiddet biçimidir" (Anastas, 1998).

Ayrımcılık, LGBT bireylerin cinsel yönelimleri veya cinsiyet kimlikleri veya ifadeleri nedeniyle işlerinden edilmeleri, işten atılmaları, terfi ettirilmeleri, LGBT olmayan iş arkadaşlarıyla aynı ücret ve yan haklara sahip olmaları, şirket veya organizasyonda yer almalarına izin verilmesi, eşit istihdam fırsatları sağlanması veya güvenli bir çalışma ortamı sağlanması gibi çalışma hayatlarının herhangi bir aşamasında hatta herhangi bir şekilde gerçekleşebilir (Mara & ark., 2021).

TARTIŞMA VE SONUÇ

Ayrımcılığın doğru ve tereddüt oluşturmayacak biçimde kişinin insani olan yanlarını ve yaşayış tarzını göz ardı edilmeyecek bir anlayışla tanımlanmasının, kişilerin kıyaslandığı diğer kişi veya gruplar arasında yaşadığı, maruz bırakıldığı, haksızlığa uğradığı yahut ayrıştırıldığı durumun iyileştirilme, eşitlenme ve fırsatların tanınması noktasında önem taşıdığı söylenebilir. Hem ayrımcılığa uğrayan veya ayrımcılığa uğradığını düşünen kişi ve grupların süreci net olarak tanımlayabilmesi hem de ayrımcılığın yol açtığı sonuçların belirgin ve yönetilebilirliği noktasında ayrımcılığın tanımlanması önem taşımaktadır. LGBT kişilerin yaşadığı veya algıladığı ayrımcılıkla mücadele edilebilmesi özelinde ayrımcılık kavramının cinsel yönelim bağlamında açık olarak ifade edilmesi gerek koruyucu önlemlerin alınabilmesi gerekse yaşanan psikolojik süreçlerle baş edilebilmesi için önemli ve gereklidir.

Yasal düzenlemelerin uluslararası boyutunda LGBT çalışanlara yönelik işyeri ayrımcılığı bağlamında unutulmaması gereken önemli bir düzenleme Birleşmiş Milletler'in 1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nde "çalışma hakkının, istihdamın özgürce seçilmesinin, adil ve elverişli çalışma koşullarının ve eşit işe eşit ücretin evrensel hak olduğu ve ayırımcılık ile bu hakkın doğrudan ihlal edildiğidir (Mara & ark., 2021).

Benzer şekilde Giriş İstihdam Eşitliği Direktifi (2000/78/EC), Avrupa Birliği'nde cinsel yönelime dayalı istihdam ayrımcılığını yasaklamıştır. Direktifin amacı, cinsel azınlıkların işyerinde eşit muamele görmesini sağlamaktır. Direktif hem doğrudan ayrımcılığı (belirli özelliklere dayalı farklı muamele) hem de dolaylı ayrımcılığı (dahil edilen kategorileri dezavantajlı duruma düşüren herhangi bir hüküm, kriter veya uygulama) kapsamıştır ve tacizin de ayrımcılık teşkil ettiği kabul edilmiştir. Direktifin gey, lezbiyen ve biseksüel bireyleri kapsamaktadır. Transgender ve interseks kişileri kapsamamaktadır.

İstihdam ve Sosyal Güvenlik Direktifi (2006/54/EC) ise istihdam, eğitim, ücret ve çalışma koşulları ile sendikalara ve mesleki örgütlere katılma özgürlüğü dahil olmak üzere istihdam ve sosyal güvenlikle ilgili olarak cinsiyete dayalı ayrımcılıkla, trans insanlara karşı ayrımcılıkla mücadele etmeyi amaçlamaktadır (Fric, 2016).

Ulusal düzenlemelerde ise T.C. Anayasası 10. maddesi "Herkes, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir." demektedir. Benzer şekilde TCK madde 122 /1-c "Dil, ırk, milliyet, renk, cinsiyet, engellilik, siyasi düşünce, felsefi inanç, din veya mezhep farklılığından kaynaklanan nefret nedeniyle bir kişinin işe alınmasını engelleyen kimse, bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır." olarak düzenlenmiştir. Yasal düzenlemeler boyutunda temelde bir eksiklik olmamakla birlikte uygulama çeşitliğe sahiptir.

Nitekim, LGBT çalışanlara yönelik ayrımcılık şirketlerde (Wang & Schwarz, 2010) ve örgütlerde (Gates & Saunders, 2016) bunu yasaklayan mevzuatta kaydedilen ilerlemeye rağmen dünya çapında bir gerçekliktir. Ayrımcılık LGBT çalışanların sağlığını (Delgado & ark. 2016), "kişisel, kişilerarası ve kurumsal davranışlarını" ötesinde ailelerini ve topluluklarını (Anastas, 1998) olumsuz yönde etkilemektedir.

Deitch ve arkadaşları (2004) cinsel yönelim ayrımcılığının dünyada oldukça yaygın olduğunu vurgulayarak Amerika'da LGBTQ çalışanlarının %68'inin işyerinde ayrımcılığı yaşadığını belirtmiştir (Badgett & ark., 2007). Cinsel yönelime dayalı ayrımcılıkta medeni durum ile sorularla rahatlıkla anlaşılabilir gey karşıtı şakaların ima yoluyla kişilere yansıtıldığı (Dawson, 2005), iş arkadaşlarının ve yöneticilerin saldırgan sözler, düşmanca tavır, sözlü ve cinsel taciz biçiminde içerik olarak organizasyonlarda ağırlıkla görüldüğü de belirtilmektedir (Deitch & ark., 2004).

Bununla birlikte işyeri uygulamalarında iş teklifi, iş görüşmeleri, maaş teklifleri, terfi vermeme, adil olmayan ödüllendirmeler, emeklilik, seyahat etme gibi

birçok uygulamadan yararlandırmama da işyerinde yaşanan ayrımcılığa örnek olarak belirtilebilecek uygulamalar arasındadır (Hebl & ark., 2002; Drydakis, 2009; Levine & Lenoard,1984; Deitch & ark., 2004). Irwin (2002) işyerinde eşcinsel kişilerin heteroseksüel kişilerin yararlandığı haklardan mahrum bırakılma, faydalandıkları olanaklardan faydalandırılmama, çalışan kişiyi sabote etme şeklinde önyargılı tavır ve davranışlara maruz kaldıklarını vurgulamıştır. Erdur & Ozgunlu (2020) 17 LGBT+ kişi ile yaptıkları nitel araştırmada LGBT+ bireylerin çalışma yaşamında cinsel yönelimlerinden dolayı işe alma/işten çıkarma gibi formel ayrımcılıkla karşı karıya kaldıklarını bununla birlikte LGBT+ bireylerin çalışma ortamında küçümseme/hakarete uğrama gibi informel ayrımcılığa uğradıkları bulgusunu elde etmişlerdir. Elde edilen bulgular ağırlıklı olarak ayrımcılığın algılanan yönüyle ilişkilidir. Bu durum algılanan ayrımcılığın ispatı ve ayrımcılığa karşı koruyucu işyeri uygulamalarının önüne geçen bir sonuç olarak yer almaktadır.

Özeren ve arkadaşlarının Türkiye'nin İzmir şehrinde on katılımcıdan oluşan bir örneklemden odak grup görüşmeleri aracılığıyla alınan ve LGBT çalışanların günlük işyeri deneyimlerini ve sessizliklerini ortaya koyan çalışmalarında izolasyon korkusu ve tehdidi nedeniyle savunmacı sessizlik, değişim umudunu kaybetme nedeniyle boyun eğici sessizlik ve diğer insanlar veya kendi kuruluşları lehine fikirlerin saklanması nedeniyle toplumsal sessizlik ortaya çıkan temalar olarak belirlenmiştir. Sessiz kalınmasının arkasındaki nedenler ise sosyal izolasyona veya dışlanmaya maruz kalma riski, işten çıkarılma ve kariyer engelleri korkusu, aynı zamanda işyerinde alay konusu olma ve damgalanma korkusu, zorbalık, önyargılı tepkiler ile doğrudan resmi ayrımcılık (örneğin, işten çıkarılma ve terfi alamama) olarak belirlenmiştir. "Sessizlik", LGBT bireylerin günlük iş aktivitelerinde deneyimlediği yoğun ayrımcılık biçimlerinden biridir (Özeren & ark., 2016).

Çalışma hayatında ayrımcılığın LGBT'lere yönelik boyutunda yer alan niteliği, yetenekleri ve becerileri görmezden gelinerek LGBT'lerin uğradığı ayrımcılık "lavanta tavan" olarak isimlendirilmektedir. Lavanta tavan, kadın ve azınlıkların yetkinliklerine bakılmaksızın üst kademelerde yer almasının engellendiği görünmez cam tavandan (Cotter & ark., 2001) türetilen ayrımcılığın LGBT'ler özelinde kariyer basamaklarında yazılı olmayan kırılmaz politika olarak tanımlanmaktadır (Unger, 2008). Bu durumda güvenli işyeri olarak nitelendirilebilen işyerlerine karşın güvensiz işyerlerinde ifşa ile ayrımcılığa yol açabilmekte hatta lavanta tavanın en üst düzeye çıkmasına yol açabilmektedir (Hill, 2009). Homofobik işyeri ortamına karşı algıladıkları ayrımcılıkla mücadelede o işyerindeki kişiler için yalnız bir mücadele ortaya çıkmaktadır. Bunun bir somut bir sonucu

olarak bazı gey ve lezbiyen çalışanlar istifa ve ayrımcılığı yapan kişilerle yüzleşirken (Öner, 2021) bazı çalışanlar ise cinsel yönelimlerinin ortaya çıkabileceği ihtimaline karşı gizlenme stratejisini tercih etmektedir (Clair & ark., 2005). Gizlenme stratejisi ile birçok kişi kendisini olduğu gibi gösterememe, takım çalışmasına yatkın olamama eğilimi, içe kapanıklık ve açık olamama gibi eğilimler ile sergileyebilmektedir (Griffin, 1992; Anderson & ark., 2001).

8 milyondan fazla çalışanın kendini LGBT olarak tanımladığı USA'de 935 LGBT yetişkin üzerinde yapılan bir anket ile LGBT yetişkinlere yönelik istihdam ayrımcılığı ve taciz deneyimleri incelenmiştir. Elde edilen sonuçlarda LGBT çalışanların yüzde dokuzu, bir önceki yıl cinsel yönelimleri veya cinsiyet kimlikleri nedeniyle işten çıkarıldıklarını veya işe alınmadıklarını belirtmişlerdir. Ayrımcılık ve taciz korkusu, iş yerinde kim olduklarını gizleme davranışlarına yöneltmektedir. Çalışanların yarısından fazlası LGBT olduklarını amirlerine ve yaklaşık %70'i tüm iş arkadaşlarına açıklamamaktadır. Birçok LGBT çalışan ayrımcılık ve tacizden kaçınmak için iş yerinde hayatları ve aileleri hakkında konuşmaktan kaçındıklarını belirtmişlerdir (Sears & ark., 2021).

Bu bağlamda algılanan ayrımcılığın LGBT bireylere yönelik olarak dünyanın her yerinde hissedilir olduğu ve istenmeyen sonuçlara ve hak edilmemiş olumsuz karşılıklara yol açtığı söylenebilir. Algılanan ayrımcılık yarattığı psikolojik süreçler ve sonuçlarla başa edilebilme noktasında kişisel olarak koruyucu önlemlerini almak zorunda kalmak yaşanan ayrışmanın sonucu olarak zaman içinde yoğunlaşan bir yalnızlığı da ortaya çıkarabilmektedir.

Çalışma hayatı ve işyeri odaklı ayrımcılığın LGBT'ler özelinde koruyucu politikalarla desteklenmesi gerekliliği bu destek için cinsel ayrımcılığın öncelikli olarak tanımlanması ve sürecin olumsuz koşul ve sonuçlarının değerlendirilerek gizlenme stratejilerinden ayrımcılığa uğrayan kişilerin korunması önemli bir gereklilik olduğu söylenebilir.

Devlet veya kamu kurumları başta ve örnek olmak üzere özel sektörü de kapsayan, ayrımcılığı yasaklayan istihdam politikalarının uygulaması ve gerekli denetimlerin gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

Çalışma hayatının bir önceki aşamasını oluşturan ve öğrencileri çalışma hayatına hazırlayan yüksek öğrenimde cinsel yönelimle ilgili derslerin dahil edilmesi ve farkındalık ile kabulü artırıcı beraberinde ayrımcılığı azaltıcı bakış açılarının oluşması bireyden hareketle toplumda ve çalışma hayatında karşılık bulacak şekil ve içerikte genişletilmelidir.

Özellikle çalışma hayatında işe alım sürecinden başlamak üzere çalışan teması en yüksek olan İnsan Kaynakları profesyonelleri, LGBT bireylerin çalışma hayatında karşılaştıkları zorluklar konusunda eğitimli ve farkında olmalıdır. İnsan Kaynakları heteroseksizmin ve homofobinin İnsan Kaynakları girişimlerini nasıl etkilediğini değerlendirmeli ve LGBT bireyler için oluşturulan hoşgörüsüzlüğü ve görünmezliği beraberinde gelen eşitsizlik ile birlikte ortadan kaldırmak için hem araştırmada hem de uygulamada stratejiler geliştirmelidir.

Bununla birlikte, cinsel yönelim odaklı ayrımcılığın kişilerin sahip oldukları yetenekler göz önüne alındığında işgücü piyasasından bu kişilerin uzaklaşmasına karşı yeteneklerin işgücü piyasası içinderı tutulması ve geliştirilmesi de önemli bir noktadır. Nitekim çalışma hayatında her bir çalışanın farklı yeteneklere sahip olduğu gerçeği ve geçerliliği LGBT bireyler için de dikkate alınması gereken bir noktaya işaret etmekte ve yeteneklerini sergileyebilecekleri böylece kurumsal performansa en üst düzeyde katkı koyabilecekleri işler ve süreçlerde istihdamları en kısa sürede görünür kılınmalıdır.

Benzerliklerin ötesinde ve dışında farklılıkların yaratıcılık ve yenilik başarısı getirdiği de gelecek çalışma yapısı kurgusunda göz ardı edilmemesi gereken bir öncelik olarak yer almaktadır. Böylece ayrıştırmaya karşı birleştirme stratejisi ile kaybolan yetkinliklerin tekrar çalışma hayatına kazandırılması ulusal ve uluslararası koruyucu politikalarla süreç ve organizasyonları destekleme ve yaptırımlarla hem çalışanı hem de kaybolan yetenekleri korumanın yanı sıra algılanan ayrımcılığı da azalabileceği güçlü bir strateji olduğu düşünülmeli ötesinde hayata geçirilmelidir.

KAYNAKÇA

Agacinski, S. (1998). *Cinsiyetler siyaseti*. (İsmail Yerguz, Çev. Ed.). Ankara: Dost Kitapevi.

Alper, U. (2003). *Yaz yaz yaz bir kenara yaz*. İstanbul: An Yayıncılık

Akyıl-Sokullu, D. (2019). *Türk ve ermeni gençlerde gruba aidiyet, gruplar arası ilişkiler algılanan ayrımcılık ve değerlerin ilişkisi*. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Psikoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Anastas, J. W. (1998). Working against discrimination: gay, lesbian and bisexual people on the job. Journal of Gay & Lesbian Social Services, 8(3), 83–98. https://doi.org/10.1300/J041v08n03_07

Anderson, M Z, Croteau, JM, Chung, YB, & DiStefano, TM. Developing an assessment of sexual identity management for lesbian and gay workers. *Journal of Career Assessment*, 2001:9(3),243–260. Doi:10.1177/106907270100900303.

Başar, K. (2013). *Bedensel cinsiyet, cinsiyet kimliği, cinsel yönelim*.(Şahika Yüksel ve Nesrin Yetkin, Ed.). Eşcinsellik, CETAD - Cinsel Eğitim Tedavi ve Araştırma Derneği, https://www.cetad.org.tr/yayinlar/1/bilgilendirme-dosyalari, 23.10.2024.

Berk-Yılmaz, A. (2019*). Kimlik belası: dikotomik cinsiyet kiskacında eşcinsel ve transların heteroseksüellere bakışı*. Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya.

Bhasin, K. (2003). *Toplumsal cinsiyet*. (Kader Ay, Çev.). İstanbul: Kadav Yayınları.

Branscombe, RN, Scmitt, TM & Harvey, D R. Perceiving pervasive discrimination among african-amerikans: implications for group identification and well-being. *Journal of Personality and Social Psychology*, 1999:77, 135–149.

Budak, S. (2003). *Psikoloji sözlüğü* (2. Baskı). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Butler, J. (2008). *Cinsiyet belası, feminizm ve kimliğin alt üst edilmesi*.(B. Ertür, Çev.) İstanbul: Metis Yayınları.

Canatan, K. (2006). Klasik dönem islam yorum geleneğinde cinsiyetçilik düşüncesinin anatomisi, *Kadın Çalışmaları Dergisi*, 2(1):18–37.

Carter, R. T. (2007). Racism and psychological and emotional ınjury: recognizing and assessing race-based traumatic stress. *The Counseling Psychologist*, 35(1):13-105. 10.1177/0011000006292033.

Clair, J. A., Beatty, J. E. & MacLean, T. L. Out of sight but not out of mind: managing ınvisible social ıdentities in the workplace. *The Academy of Management Review*, 2005:30(1), 78–95. Doi: 10.2307/20159096.

Cotter, D. A., Hermsen, J. M., Ovadia, S. & Vanneman, R. The glass ceiling effect. *Social Forces.* 2001:80(2), 655–682. Doi: 10.1353/sof.2001.0091.

Deitch, E.A, Butch, RM & Brief, A P (2004). *Out of the closet and out of a job? The nature, import, and causes of sexual orientation discrimination in the workplace*. In Griffin, R. W. & O'Leary-Kelly, A. M. (2004).An introduction to the dark side.The dark side of organizational behavior.

Delgado, A. J., Gordon, D., & Schnarrs, P. (2016). The effect of discrimination and stress on sexual and behavioral health among sexual minority servicemen. *Journal of Gay & Lesbian Mental Health*, 20(3), 258–279. https://doi.org/10.1080/19359705.2016.1141344.

Doğrul, H.G. (2007). *Kentsel alanlarda kadın işgücü arzının belirleyicileri ve kadın işgücü arzının ücret yapısı üzerindeki etkisi: Türkiye üzerine bir uygulama.* Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kütahya.

Fric, K., 2016. Working life experiences of LGBT people and initiatives to tackle discrimination, Eurofound. Ireland. Retrieved from https://coilink.org/20.500.12592/d5nwws on 28 Oct 2024. COI: 20.500.12592/d5nwws.

Gates, T. G., & Saunders, M. C. (2016). Executive orders for human rights: the case of Obama's LGBT nondiscrimination order. International Journal of Discrimination and the Law, 16(1), 24– 36. https://doi.org/10.1177/2F1358229115627726.

Griffin, P. From hiding out to coming out: empowering lesbian and gay educators. *J Homosex*. 1992:22(3-4), 167-96. Doi: 10.1300/J082v22n03_07. PMID: 1573256.

Göregenli, M. (2006). *Gruplar arası ilişki ideolojisi olarak homofobi*. İçinde: Kaos GL. Geylerin ve Lezbiyenlerin Sorunları ve Toplumsal Barış İcin Çözüm Arayışları. Ankara: Kaos GL Kitapları, 142–148.

Hall, W.J.(2019). *Sexual Orientation, oxford research encyclopedia of social work*. National Association of Social Workers Press and Oxford University Press.

Hebl, M. R., Foster, J. B., Mannix, L. M., & Dovidio, J. F. Formal and interpersonal discrimination: A field study of bias toward homosexual applicants. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 2002: 28(6), 815–825. doi.org/10.1177/0146167202289010.

Helms, JE., Nicolas, G. & Green, CE. Racism and ethnoviolence as trauma: enhancing professional training. *Traumatology*, 2010: 16(4), 53–62.

Herek G.M. (2000). The psychology of sexual prejudice. Psychological Perspectives on Lesbian, Gay, and Bisexual Experiences, New York: Columbia University Press.

Herek G.M. Beyond 'homofobia': thinking about sexual prejudice and stigma in the twenty-first century. *Sex Res Soc Pol*. 2004: (1):6–24.

Hill, R.J. Incorporating queers: blowback, backlash, and other forms of resistance to workplace diversity initiatives that support sexual minorities. *Advances in Developing Human Resources,*2009: *11*(1), 37 53. https://doi.org/10.1177/1523422308328128.

Irwin, J. (2002). Discrimination against gay men, lesbians, and transgender people working in education. *Journal of Gay & Lesbian Social Services*, 14(2), 65–77. https://doi.org/10.1300/J041v14n02_06.

Kaos GL. (2017). *Psikologlar için lgbti'lerle (lezbiyen, gey, biseksüel, trans, interseks) çalışma kılavuzu*. Toplumsal Dayanışma İçin Psikologlar Derneği (TODAP).

Kaos, G. (2017). Sıkça sorulan sorular (4. Baskı). Ankara: KAOS GL Derneği.

Kaos GL (2017). *Sağlık bakanlığı için LGBT hakları el kitabı* (2. Baskı). (Murat Köylü, Ed.), Ankara: Kaos Gey ve Lezbiyen Kültürel Araştırmalar ve Dayanışma Derneği (Kaos GL).

Karataş, K. Özürlülere yönelik ayrımcılık ve ayrımcılıkla savaşım, ufkun ötesi. *Bilim Dergisi*, 2002: 2(1), 1-10.

Kaya, O. (2019). *Tehdit algısı ve sosyal kimliğin kolektif eylem ile algılanan ayrımcılık üzerindeki etkisi*. Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Psikoloji Anabilim Dalı, Psikoloji Bilim Dalı, Bolu, Doktora Tezi, Bolu.

Levine, M. P. ve Leonard, R. Discrimination against lesbians in the work force. Signs, *Journal of Women in Culture and Society*, 1984:9,700–710.

LGBTQIA (2017). Glossary of terms for health care teams lgbtqıa health education center, http://www.lgbthealtheducation.org/wpcontent/uploads/2018/03/Glossary2018-English-update-1.pdf.

Nişanyan, S. (2002). *Sözlerin soyağacı, çağdaş türkçenin etimolojik sözlüğü*. İstanbul: Adam Yayınları.

Madureira, AFA. The psychological basis of homophobia: cultural construction of a barrier. *Integr Psychol Behav Sci*, 2007:41, 225–247.

Major, B. & Sawyer, P. J. (2009). *Attributions to discrimination: antecedents and consequences.* (T. D. Nelson, Ed.), Handbook of Prejudice, Stereotyping, and Discrimination. Psychology Press, 89-110.

Mara, LC., Ginieis, M. & Brunet-Icart, I. Strategies for Coping with LGBT Discrimination at Work: a Systematic Literature Review. Sex Res Soc Policy 18, 339–354 (2021). https://doi.org/10.1007/s13178-020-00462-w

McCary, J. L. (1967). *Human sexuality*. New York: D. Von Nostrand Company.

Mucherah W., Owino E. & McCoy K. Grappling with the issue of homosexuality: perceptions, attitudes, and beliefs among high school students in Kenya. *Psychol Res Behav Manag*. 2016: (9):253-62.

Montes, J.F. (2010). *Perceived discrimination among ındigenous and nonindigenous mexican-americans living in the united states*, Doktora Tezi, Alliant International Unıversity, Los Angeles.

Özeren, E., Uçar, Z., ve Duygulu; E. (2016)Silence Speaks in the Workplace: Uncovering the Experiences of LGBT Employees in Turkey . sh. 217-232. T. Köllen (ed.), Sexual Orientation and Transgender Issues in Organizations, DOI 10.1007/978-3-319-29623-4_13. ISBN 978-3-319-29623-4 (eBook) Springer

Ruggiero, K. M. & Taylor. D. M. Coping with discrimination: how disadvantaged group members perceive the discrimination that confronts them. *Journal of Personality and Social Psychology*, 1995:27(18),1581-1600. Doi: 10.1111/j.1559-1816.1997.tb01614.x

Sears, B., Mallory, C., Flores, A.R. & Conron, K.J. (2021). LGBT People's Experiences of Workplace Discrimination and Harassment. Available online: https://williamsinstitute.law.ucla.edu/wp-content/uploads/ Workplace-Discrimination-Sep-2021.pdf (Erişim tarihi: 27.10.2024)

Selek, P. (2007). *Maskeler süvariler gacılar, ülker soskak: bir alt kültürün dışlanma mekanı*. İstanbul: İstiklal Kitabevi.

Set Z. & Ergin Ö.(2020). Homofobi ve saldırganlık arasındaki ilişkide cinsiyetçilik ve savunma mekanizmalarının aracılık etkisinin incelenmesi. Arch Neuropsychiatry,2020: (7), 113-119.

Shree K.R. & Gayathri, N. Understanding the concept of lesbianism: from lifestyle to social phenomenon, *Journal of Positive School Psychology*, 2022: 6(12),1002-1012.

Şen, E. Algılanan ayrımcılık ve sosyal kimlik ilişkisi: türk ve kürt etnik grupları üzerine bir çalışma. *Nesne*, 2017:5(11), 449-468.

Tajfel, H. &Turner, C. J. (2004). *The social identity of intergroup behaviour*. (J. T. Jost, J. Sidanus Ed.). New York: Political Psychology, Psychology Press, 367-390.

Unger, D. (2011). Breaking through the lavender ceiling. echelon: the source for glbt business professionals. Retrieved January 21, 2012 from http://echelonmagazine.com/breaking-the-lavendar-ceiling.

Van Anders, S.M., Z. C. Schudson, E. C., Abed, W. J. Beischel, E. R. Dibble , O. D. Gunther, Val J. Kutchko & E. R. Silver (2017). Biological Sex, Gender, and Public Policy, Behavioral and Brain Sciences, 4(2):194-201.

Verkuyten, M. Ethnic group identification and group evaluation among minority and majority groups: testing the multiculturalism hypothesis. *Journal of Personality and Social Psycholgy*, 2005: 88 (1),121-138.

Wang, P., & Schwarz, J. L. (2010). Stock price reactions to GLBT nondiscrimination policies. Human Resources Management, 49(2), 195–216. https://doi.org/10.1002/hrm.20341.

Yücel, E. Avrupa insan hakları sözleşmesi ve avrupa birliği direktiflerinde ayrımcılık yasağı hukuku. *Adam Akademi*, 2015: 6(1): 59-84.

Hikâyelerde Çocuk İşçiler ve Eğitim

Fatma Özge Özgen Öney[1] & Hüsnü Ergün[2]

[1] Öğr. Gör. Dr. Pamukkale Üniversitesi/ Acıpayam Meslek Yüksekokulu, ORCID: 0000-0001-7678-9931
[2] Doç. Dr., Pamukkale Üniversitesi/ Acıpayam Meslek Yüksekokulu, ORCID: 0000-0002-5501-8019

Giriş

Tarih boyunca çocuklar bir şekilde emek piyasasının içinde yer almışlardır. Başlarda tarım ve el sanatlarıyla uğraşan ailelerine destek olmak için, sanayi devrimi sonrası fabrikalarda, uygun olmayan çalışma koşullarında çalışmak zorunda kalmışlardır. Çocuklar, bedenlerinin küçük olması nedeniyle, büyükler tarafından yapılamayan baca-kanalizasyon temizliği gibi işlerin yanında, endüstriyel fabrikalar hatta madenlerde fazla çalışma süresi ve düşük ücret karşılığında çalışmışlardır.

Çocuk işçiliği üzerine yapılan araştırmalar tarih boyunca oldukça ilgi görmüştür. Literatüre bakıldığında çocuk işçilik başlarda emek talebi olarak ele alınırken; Adam Smith, çocukların çalışmasını bazı işgücü kıtlığı olan toplumlarda doğurganlık nedeni olarak ele almıştır. Friedrich Engels, erken sanayi döneminde çalışan çocukların koşulları hakkında kapsamlı yazılar yazmış ve Karl Marx'a göre, çocuk işçiliği sanayi devrimi ile başlamış hatta sanayi devrimi çocuk işliğin nedeni olarak gösterilmiştir. Malthus ise farklı biçimde ailelerin temel ihtiyaçlarını karşılayamaması nedeniyle çocuklarının çalışması için tüm fırsatları değerlendirdiği görüşünü savunmaktadır. Modern anlamda, çocuk işçiliği Schultz (1960) ve Becker (1965) gibi yazarlar tarafından insan sermayesi teorisine dayandırılmaktadır. Buna göre ebeveynler çocukların eğitime harcadığı zaman ve maliyetin, kaybedilen ekonomik katkıyla arasında fırsat maliyetinin eşit olduğunu düşünmektedir. Çocuk işçilik üzerine yapılan araştırmalar yıllardır yapılsa da deneysel çalışmaların yapılması 1990'lı yıllarda başlamış günümüzde giderek artış göstermiştir. Artışın nedeni, çocuk işçiliğinin son zamanlarda popüler ilgi odağı olmaya başlaması ile çocuk işçiliğinin bir insan hakları sorunu olarak görülmesi ve eğitimle ilişkisi bakımından ekonomik büyüme/kalkınma üzerinde uzun vadeli etkisinin ne olacağı yönündeki kaygıdan kaynaklanıyor olabilmektedir (Edmons, 2007).

Basu(1998)'ya göre çocuk işçiliği hane halkının temel geçimini devam ettirmek için ortaya çıkarsa çocuk işçiliği önlemeye yönelik politikaları savunan görüşün gücünü yitireceğini ifade etmektedir. Çünkü ebeveynler temel ihtiyaçlarını karşılayamadıkları için çocukları da emek piyasasına dahil ederek gelirlerini artırmaktadır. Ebeveynler kendi ücret düzeyleri yükseldiğinde çocukların emek piyasasında yer almaması yönünde karar verebilecektir.

Bu çalışma ile literatürde çok az karşılaşılan çocuk işçiliğe ilişkin haber yazılarının doküman incelemesi betimsel analiz yöntemiyle analiz edilmiştir. Çalışmanın amacı çocuk işçiliğin ortaya çıkmasının nedenleri, sonuçları ve eğitim ile olan ilişkiyi ortaya koymaktır. Çocuk işçiliğini hikayeler üzerinden betimleyen

bu çalışma ile çocuk işçiliğine yönelik mevzuatlara ek olarak özellikle işgücü piyasasında farklı mücadele yöntemlerinin geliştirilmesi gerekliliğini işaret etmektedir.

Çocuk Kavramı, Çocuk İşçilik ve Eğitim

Çocuk ve çocukluk kavramı biyolojik anlamda genel olarak kabul görmüş bir tanıma sahiptir. Ancak tanım, kültürel ve hukuki farklılıklar nedeniyle belirli bölgelerde farklılıklar gösterebilmektedir. Genellikle yaş faktörüne bağlı olarak tanımlanan kavram hakkında ulusal ve uluslararası yazında, yaş faktörü hakkında net bir sınır yoktur. Toplumlarda çocukların korunmasına ilişkin ihtiyacın artmasıyla birlikte; çocuk kavramının belirlenmesindeki yaş faktörü üst sınırı artırılmaktadır (Çöpoğlu, 1998: 19-35).

Uluslararası kurumlar, çocuk işçiliğini çocuk kavramında olduğu gibi, Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme ve ILO standartları çerçevesinde tanımlamaktadır. Bu sözleşme, çocukların temel haklarını korur ve çocuk işçiliğini çocuk kavramında olduğu biçimiyle *"18 yaşın altındaki her insanın çocuk olarak kabul edilmesini"* vurgulamaktadır. Çocukların çalışma koşulları, eğitim hakları ve korunma hakları gibi çeşitli maddelerle çocuk işçiliğini önlemeye yönelik hükümler içermektedir. ILO, çocuk işçiliği konusunda temel standartları belirleyen bir kuruluştur (UNICEF, 2004). ILO, 15 yaşın altındaki çocukların istihdamını yasaklar ve 18 yaşın altındaki genç işçilere özel korumalar öngörmektedir (ILO, 2014). Avrupa Sosyal Şartı ise çocukların hafif işlerde en az 15 yaşında çalıştırılabileceğini vurgulamaktadır (Avrupa Sosyal Şartı, 1965). Bu tanımlara göre, çocuk işçiliğiyle mücadelede uluslararası toplumun ortak bir anlayışını yansılar ve çocukların korunması, eğitimi ve gelişimi için standartlar belirlemektedir. Yasaklama dışında bir şeyler yapılmalıdır. Çocuklar, altı ya da yedi yaşlarında, ev işlerini paylaşarak, tarlalarda ebeveynlerine yardım ediyor olabilirler. Bu tür faaliyetler genellikle ailedeki yetişkinler tarafından teşvik edilir çünkü bu tür faaliyetlerin çocuğun büyümesine ve gelişmesine faydalı olabileceğine inanılmaktadır (ILO, 2014).

Türk hukuk mevzuatında yer alan Türk Medeni Kanunu'nda ise çocuklar, 18 yaşını doldurmayan bireyler olarak tanımlanmaktadır. İş Kanunu'nda ise 18 yaş altındaki bireyleri doğrudan *"çocuk"* olarak tanımlayan bir hükmü yoktur. Ancak Türk mevzuatında çocuk işçiliği ile mücadele eden çeşitli hükümler bulunmaktadır. Temel düzenlemeler; Türk Medeni Kanunu, Türk Ceza Kanunu ve İş Kanunu gibi mevzuatlar içinde yer almaktadır. Türk Medeni Kanunu, çocukların korunması amacıyla düzenlemeler içermekte özellikle; çocukların eğitim hakkı, aile

içindeki hakları ve korunmalarına dair hükümler içermektedir. Türk Ceza Kanunu, çocukları istismar eden, çalıştıran veya zarar görmelerine neden olan suçları düzenlemekte ve çocuk haklarına aykırı davranışları cezai yaptırımlara tabi tutmaktadır. İş Kanunu, çocuk işçiliği ile mücadele eden hükümleri içermekte; örneğin, 15 yaşını doldurmayan çocukların iş sözleşmesi yapmalarını yasaklamakta ve genç işçilere özel düzenlemeler getirmektedir. Aynı zamanda, gece çalışma ve tehlikeli işlerde çalışma gibi konularda çocukları koruyan hükümler içermektedir.

Çocuk işçiler, tehlikeli tarımsal, endüstriyel işler yapmakta, seks işçisi, çocuk asker ve ev işçisi olarak istihdam edilmektedir. Bu çocuklar çalışamayacak kadar küçük olduğundan, yaptıkları işler tehlikeli olabilmekte ve eğitimleri engellenebilmektedir (UNICEF, 2019). Çocuk işçiliğin yararı, çocuğun ücret kazanması olarak sunulurken; çocuk bu ücret karşılığında gelecekteki refahını feda etmektedir. Çocuk, yeterli eğitim alamadığı için gelecekte de düşük ücretle çalışmaya mahkûm olmaktadır. Aile, yoksulluk nedeniyle çocuğun çalışmasına ihtiyaç duyarken; çocuğun eğitimini engel olma gibi acımasızlıkla karşı karşıyadır. (Udry, 2003).

Çocuğun okula hiç gitmemesi, okula gidip terk etmesi gibi durumlar çocuğun okuldan daha az yararlanması anlamına gelmektedir. Devlet, toplumun gelişimi için okulları ve diğer eğitim kurumlarını kurmaktadır. Bu kurumlardan daha fazla kişi yararlanması durumunda okulların etkililiğinden söz edilebilecektir. Çocuk, okula hiç devam etmediğinde ya da okuldan ayrıldığında okul, kuruluş amacını gerçekleştiremeyecektir. Toplumda yeteneklerine uygun olarak gelişimini sağlamamış bireyler, topluma sınırlı katkı sağlayacaktır. Bu durum toplumun çocuklardan okula mı yoksa işe mi gitmesini bekleyeceği sorusunu akla getirmektedir.

Toplum, çocuklara kültür aktarımı yaparak toplumun kurallarının ve ilkelerinin yaşamasını sağlar. Aynı zamanda toplum ihtiyaç duyduğu insan gücünü de yetiştirmek ister. Bunun için okul denilen eğitim kurumlarından yararlanır. Kamu gücü kullanılarak yeni okullar yapar, bunların donanımını sağlar, öğretmenler atar ve diğer yatırımları yapar. Bunlar için toplumun ekonomik kaynakları kullanılır. Çocuk okula devam etmese de okul yapılır, donanımı sağlanır, öğretmen ve diğer personel atanır, ısınması sağlanır, elektrik ve su ücreti ödenir. Toplum bu kadar yatırım yapmışken çocuğun bu okuldan yeteri kadar faydalanmaması okuldan beklenen etkililiğin gerçekleşmemesine neden olacaktır. Okul, amaçlarını gerçekleştirmemiş olacaktır. Okulun amaçlarının gerçekleşmesi başka bir ifade ile toplumun okuldan beklentilerinin karşılanması çocukların okula devamı ile mümkün olacaktır. Çocukların okula devamı sunulan fırsatlardan tüm çocukların yararlanması yani fırsat eşitliği ile mümkün olacaktır.

Eğitim de fırsat eşitliğini sağlamak için okulların etkililiği arttırılmalıdır (Aslanargun, 2022). Okulların etkili olabilmesi için temel şart ise çocuğun okula devam etmesidir. Çocuk okula gelmiyorsa okulun, hangi büyülü yollarla istenen kazanımları verebileceği bilinmemektedir. Çocuk okula gelmiyorsa okulun etkililiğinden de söz edilemeyecektir. Eğitimde fırsat ve imkân eşitliği ile insan, topluma fayda sağlayan bir kaynağa dönüşebilmektedir (Anderson, 2007). Eğitimde fırsat eşitliği, sunulan imkânların yetenek ve ilgilerine göre tüm öğrenciler tarafından ulaşılabilmesi anlamına gelmektedir (Tan, 1987; Aksu ve Cantürk, 2015). Çocuk okula gitmiyorsa formal eğitim yerine informal eğitime maruz kalacaktır. İnformal eğitim, formal eğitim gibi planlı ve kasıtlı bir eğitim anlayışı olmadığından istenmeyen sonuçlar görülebilmektedir. Çocuk istenmeyen davranışlara maruz kalabilir. Formal eğitim, belirli bir müfredatı olan, belli yaş grubunda, okul denilen yerlerde bir araya gelen insanlara bir eğitimci tarafından verilen eğitimdir. İnformal eğitim ise formal eğitim dışında kalan bütün eğitimdir (Bilici, 2016). Çocuk işçi okuldan ayrıldığında formal eğitimden de ayrılmaktadır. Ancak informal eğitimden ayrılamaz. Sokaklar, aile, sosyal medya, sanal alem informal eğitime kaynaklık etmektedir. Bu eğitim planlı ve programlı olmadığından çocuğun arzu edilmeyen ortamlara maruz kalması mümkündür. Çocuk formal eğitime girdiğinde daha fazla istendik davranış oluşması beklenir. Toplumun istedikleri formal eğitimle gerçekleşecektir. Eğitim bireyin davranışında, kendi deneyimleri yoluyla, kasıtlı olarak istendik değişimler oluşturma süreci" (Ertürk, 1998) olarak tanımlanmaktadır. Çocukta istendik davranışlar okul denilen kurumlar aracılığı ile kazandırılır.

Çocuğun okula gelmemesi öğrencinin öğrenememesine ve okulun da etkili olamamasına neden olacaktır. Toplum, okul adındaki eğitim örgütünün kuruluşu ve okulun faaliyetini sürdürmesi için kaynaklar ayırmaktadır. Bu kurumlar bazı öğrencilere hizmet vermiyorsa kaynakların bir kısmı amaca uygun kullanılmamış olacaktır.

Milli Eğitim Temel Kanunu üç temel amaçtan bahsetmektedir. Bu amaçlar özetle Türkiye Cumhuriyeti'ne karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış haline getirmiş yurttaşlar yetiştirmek, topluma karşı sorumluluk duyan; yapıcı, yaratıcı ve verimli kişiler yetiştirmek, kişilerin bir meslek sahibi olmalarını sağlamaktır (MEB, 1973). Okul denilen bu kurumlar bu üç amacı gerçekleştirmeye çalışır. Okula devam eden çocuk iyi bir yurttaş olması, topluma duyarlı ve topluma yararlı kişiler olması ve iyi bir meslek sahibi olması beklenir. Atatürk'ün hedef olarak gösterdiği, ülkemizi muhasır medeniyet seviyesinin üstüne çıkarmak için feda edilecek tek ferdimiz yoktur. İnsan kaynaklarımızın hepsinden yararlanmamız gerekmektedir. Çocuk işe giderse gelişimini tam olarak

gerçekleştiremeyecek ve ülkenin gelişimine de katkı sağlayamayacaktır. Ancak bazen çocuklar okul yerine istihdama yönelmektedir. Bu istihdamın bir kısmı tarım sektöründe yaşanmaktadır.

30 Eylül 1990 yılında ilk kez Dünya Çocuk Zirvesi, düzenlenmiş ve zirvede 2000 yılına kadar çocuk ölümlerinin ve yetersiz beslenmenin azalması hedeflenmiştir. Zirve çocuk işçiliği bakımından açık hedefler koymasa da hedefler arasında tüm çocuklar için temel eğitim ve çocukların en az yüzde 80'inin ilköğretimi tamamlamasını içermiştir. Grootaert ve Kanbur (1995), bu hedeflere ulaşılmasının çocuk işçiliğini azaltacağını söylemesine rağmen çocuk işçi sayısında beklenen düzeyde düşüş meydana gelmemiştir. Dünya'da 160 milyon (ILO; UNICEF, 2020) ve Türkiye İşgücü Piyasası'nda güncel sayı net olarak bilinmemekle birlikte 2020 yılında 720.000 çocuk çalışmaktadır (TÜİK, 2020). UNICEF (2016-2022) verilerine göre ekonomik faaliyetlerde çalışan 5 ile 17 yaş arası çocuk işçi oranları Türkiye'de yaklaşık % 1,86 olarak belirtilirken ekonomik faaliyetler ve ev işlerinde çalıştırılan 5-17 ya"ş arası çocukların oranı % 3,57 olarak belirtilmektedir (UNICEF, 2022).

Birleşmiş Milletler 12 Haziran 2024 yılında Dünya Çocuk İşçiliğine Karşı Mücadele Günü'nde "*ILO'nun En Kötü Biçimlerdeki Çocuk İşçiliğinin Yasaklanması ve Ortadan Kaldırılmasına İlişkin 182 Sayılı Sözleşmesinin etkin bir şekilde uygulanmasına*" yönelik kararlar almıştır. Buna göre çocuk işçilikle mücadelede kapsamın genişletilmesi ve her türlü çocuk işçiliğine karşı sosyal koruma sağlanması hedeflenmiştir (Birleşmiş Milletler, 2024).

1. Yöntem

Doküman incelemesi türünde yapılan bu araştırmada internet üzerinden çocuk işçi hikayeleri yazılarak hayatadestek, habersol, birgün, gazete nisan, kadın işçi, politik yol internet sitelerinde yer alan hikayelere ulaşılmıştır. Bu araştırma kapsamında internet sitelerinde yayınlanan hikayeler yazılı belgelerde yer almakta ve doküman olarak değerlendirilmektedir (Balcı, 2000, s. 208; Bowen, 2009, s. 28). Dokümanlara yazarların herhangi bir katkısı olmamıştır. Doküman incelemesi süreci dokümanın özgünlüğünün değerlendirilmesi, belgelerin incelenmesi, verilerin analiz edilmesi olarak sıralanabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2011, s. 187). Bu çalışmada, ulaşılan hikâyeler incelenmiş ve analiz edilmiştir. Yazarın bir katkısı ya da etkisi olmayan bu hikâyeler internet ortamında yayımlanmaktadır.

Hikâyelerin yayınlandığı dokümanlara yazarın bir etkisi olmadığından dokümanlar özgün olarak kabul edilmiştir. Ulaşılan hikâyeler, kamuoyunun erişimine açık olduğundan hikâyelerin kullanımı için izin alınmamıştır. Öncelikle hikâyeler

incelenmiş, çocuk işçilerin durumu analiz edilmiştir. Dokümanlar, her zaman ulaşılabildiğinden inandırıcılığını, verilen bilgilerin kontrolü ve başka araştırmalarda değerlendirilmesi kolaylaştırmaktadır. Bununla beraber, uzman görüşüne başvurulmuştur.

Elde edilen veriler, betimsel analiz yöntemi ile analiz edilmiştir. Veriler, sistematik bir biçimde betimlenmiş, belirlenen temalara göre değerlendirilmiş, sebep sonuç ilişkileri belirlenerek sonuçlara ulaşılmıştır (Yıldırım & Şimşek, 2011, s. 224).

2. Bulgular

Betimsel analiz için önce bir çerçeve belirlenmiştir. Çocuk işçilikten beklenen fayda, görülen zararları, çalışma koşulları, yaşam koşulları, yapılan İş temalarında ele alınmıştır. Bu çerçeveye göre elde edilen veriler gerekli yerlerde doğrudan alıntılarla desteklenmiş, bulgular açıklanarak anlamlandırılmıştır (Yıldırım & Şimşek, 2011, s. 224).

2.1. Beklenen Fayda

2.1.1. Yeni yerler görmek

Evden başka bir yere gitmeyi eğlenceli olarak gören çocuklar bunun zevkli olabileceğini düşünürken bu eğlence yorgunlukla birleşince durumun eğlenceli olmadığı anlaşılmaktadır (Burun, 2021).

2.1.2. Ekonomik getiri

Aile büyükleri, *"siz büyüdünüz ve çalışmalısınız. Darboğaz, geçim sıkıntısı… Eli iş tutan herkes iş başı yapmalı… Sonuçta bir yevmiye bir yevmiyedir."* Düşüncesiyle çocukların çalışmasına sıcak bakılabilmektedir (Burun, 2021).

Bir başka anne çocuğun trafikte ara silmesin ilişkin memnuniyetini şu sözlerle ifade etmektedir. *"…Bir tanesi de trafikte araba siliyor. Çok araba geçiyor, o yüzden bizden fazla onun kazancı."* (Yıldız, 2022).

Bu hikaye kahramanı çocuk bedeninden çok fazla yükün altına girmiş ve aile bütçesine destek olmaya çalışmaktadır. Bu düşüncesini şu sözlerle ifade etmektedir. *"Kardeşlerim aç mı kalsaydı, hem de babam yettiremiyor…"*(Yıldız, 2022).

Annesi çocuk bakarken eksik işçi sayısını tamamlama

Küçük çocukların bakımı ve korunması için ailenin bir kısım üyesi tarlada çalışırken bir kısmı ise çocuk bakıp yemek pişirmeliydi. Özellikle küçük yaştaki çocukların birine emanet edilmesi zor olduğundan annelerin yerine büyük kızlar tarlada çalışmak zorunda kalmaktadır (Urfalı çocuk işçi Yasin, 2022).

2.2. Görülen Zararlar

2.2.1. Savunmasız Çocuklar

Tarlada ailelerin hem çocuklarına bakması hem de çalışmak zorunda olmasıdır. Çocukların başına ne geleceği bilinmemektedir. Çocuk birden ortadan kaybolup Kezban gibi cesedi bulunabilmektedir (Urfalı çocuk işçi Yasin, 2022).

2.2.2. Tehlikeli İşlerde Çalışma

"…Bir tanesi de trafikte araba siliyor. Çok araba geçiyor, o yüzden bizden fazla onun kazancı." diyen bir anne çocuğun ölüm ya da sakat kalma riski olan bir işte çalıştığını görmezden gelebilmektedir (Yıldız, 2022).

"Ekmek fırınında hamur kesme işi yapmaya başlayan Ali İbrahim hamur karma makinesindeki elektrik akımına kapıldı ve yaşamını yitirdi." (Çocuk işçi Ali İbrahimlerin hikayesi, 2015).

"Araba 400 kiloya kadar bile alıyor. Amcamın yükü çok ağırdı, geçen gün 200 kiloyu ben indirdim kamyona kadar. Belim çok ağrıyor öyle olunca, bir iki gün yatıyorum o zaman. Sonra mıntıkamı almasınlar diye ne yapayım mecbur çıkıyorum kağıt toplamaya. Ne kadar çok para biriktirsem o kadar erken dönerim Siverek'e…"(Yıldız, 2022).

2.2.3. Eğitime devam etmeme

Bir *anne "Ne okulu, önce rahat yaşasak keşke, sonra okula da giderler. Bir tanesi gidiyor. Diğerleri bizimle birlikte çalışıyor"* diyerek eğitim öncesi hayatta kalmaları gerektiğini vurgulamaktadır (Yıldız, 2022).

"Siverek'teki okuldan 4 arkadaş aynı depodayız. Ben 7 ay önce geldim ilk kağıt toplamaya, üç ay topladım geri döndüm. Okula devam ettim. Sonra yeniden amcamlarla geldim. Okuldaki arkadaşlarımın çoğu böyle" (Yıldız, 2022).

2.2.4. Ucuz iş gücü

İşverenler çocuk işçiyi zayıf gördüğünden onlara kötü davranabilmekte hakkettikleri ücreti vermeyebilmektedir. *"Paramızın neden az verildiğini sorduk. Adam da bize siz çocuksunuz, o size yeter dedi. Biz o küçük bedenimizle büyüklerle aynı şekilde çalıştık ama karşılığı çok azdı. Abim, "madem küçüktük bizi neden çalıştırıyorsun, hem hakkımızı da vermedin" dedi. Adam da sinirlenerek elimizdeki parayı da geri aldı ve bize yaklaşarak hayatta kalmak için çalışıyorsan elindekiyle yetineceksin dedi."* (Hayal kurmaktan vazgeçme, 2016).

"En büyük erkek çocuk olan Ali İbrahim üç ay evvel bir fırında günlüğü 20 TL karşılığında çalışmaya başladı" (Çocuk işçi Ali İbrahimlerin hikayesi, 2015).

2.2.5. Çalışma koşulları

Çocuklar kağıt topladıkları ya da çalıştıkları yerde yaşamakta ve yer bulduğuna sevinebilmektedir. Bu iş yeri sahipleri bazen ısınma ihtiyaçlarını bile karşılamamaktadır. "Dudullu'da kağıdı döktüğümüz depoda yaşıyoruz biz. Herkesin akrabaları ile koğuşları var. Bizimkisi rahattır, 16 kişilik..'' (Yıldız, 2022).

Soğukta çalışınca kardeşlerden biri hastalanıyor. İşe gidemiyor. Diğer kardeş akşam 18.00 de çalışması bitmesine rağmen gece 00.00'a kadar çalışıyor (Hayal kurmaktan vazgeçme, 2016).

3. Tartışma

Araştırma sonucu elde edilen veriler çocuk işçiliğin yararları ve zararları olmak üzere iki tema da incelenmiştir. Çocuk işçiliğin çocuklara yönelik ilk faydası yeni yerler görmesini sağlamaktır. Çocuk çalışmak için de olsa farklı yerleri görme imkânı bulmaktadır. Özellikle çocukların aileleri çocukların çalışmasından ekonomik getiri beklemektedir. İşveren de çocuk bakan annelerin yerine eksik işçi tamamlandığı için memnun olmaktadır.

Çocuk işçilik SGK ve vergi gelirlerinde devletin aleyhine işlemektedir. Üstelik patronlar vergi ve SGK gideri olmaması, daha az ücret ödemeleri, çocukların haklarını savunmamaları, söyleneni yapması gibi nedenlerle varlığını sürdürebilmektedir (Şimşek, Barışık & Ege, 2016). Çocuk işçiliğinden aile ve işveren fayda sağlarken çocuğun eğitim hayatına devam edememesi çocuğun ve toplumun gelişimini engellemektedir. Çocuk işçiliğin devamı ise ucuz işgücünün devamını sağlamakta işverenler ucuz işgücü sıkıntısı yaşamamaktadır. Yukarıda bahsedilen döngü çocuk aleyhine işlese de çocuk işçiliğin faydaları çocuk işçilik durumunun devamını sağlamaktadır.

Çocuk işçilikten görülen zararlardan birincisi çocukların savunmasız kalmasıdır. İkinci olarak çocuklar tehlikeli işlerde çalışmaktadır. Çocuk bu işlerde çalışırken olması gereken yerden yani okuldan uzak kalmakta eğitimine devam edememektedir. Ayrıca çocuk bu işlerde insana yaraşır bir yerde çalışmamakta ya da barınmamaktadır. Çocuğun hayatında bu kadar risk olmasına rağmen işveren için ekonomik çalışan olarak görülmekte ve hak ettikleri ücretleri almamaktadır.

"Ekonomik faaliyet", ücret alınıp alınmadığına bakılmaksızın, tam zamanlı ya da daha az zamanlı, yevmiye usulü ya da maaşlı, yasalara uygun ya da uygun olmayan, çocuklar tarafından üstlenilen daha çok üretim faaliyetlerini kapsayan geniş bir kavramdır; çocuğun kendi evinde üstlendiği ev işlerini ve okul eğitimini içermez. Bir çocuğun çalışabildiğini söyleyebilmek için yedi gün boyunca en az bir saat çalışmış olması beklenmektedir. "Ekonomik olarak aktif çocuklar" yasal

bir kavramdan ziyade istatistiksel bir kavramdır. "Çocuk işçiliği", 'ekonomik olarak aktif çocuklardan daha dar bir kavram olup, yasalara uygun ve yorucu olmayan işlerde haftada az bir süre çalışan 12 yaş ve üzeri tüm çocukları ve yaptıkları iş 'tehlikeli' sayılmayan 15 yaş ve üzeri çocukları kapsamamaktadır. Aile biriminin bir parçası olarak geleneksel tarımda çalışan milyonlarca çocuk bile çok çeşitli tehlikelerden kaynaklanan risklere maruz kalmaktadır. Çocuklar ne kadar küçükse, işyerindeki tehlikelere ve ekonomik sömürüye karşı o kadar savunmasızdırlar (International Labour Organization, 2014).

Çocuklar farklı sektörlerde çocuk işçisi olarak karşımıza çıkabilmektedir. Örneğin, çocuklar günümüzde "kidfluencer" olarak da çalışabilmektedir. Sosyal medya da para kazanmak için faaliyet gösteren çocuk fenomenler "kidfluencer" olarak adlandırılmakta ve çocuk işçilik yeni bir boyut kazanmaktadır. Bu çocuk işçilik türünde de çocuk mahremiyetinin ihlal edildiği, çocuğun eğitim ve oyun gibi temel haklarının gözetilmediği ortaya çıkmaktadır (Gözen ve Şaldırdak, 2023). Çocuk işçilikte genellikle dikkatler çocuğun ekonomik sömürüsüne odaklanırken çocuğun kişilik hakları, iş sağlığı ve güvenliği, özellikle "kidfluencer" olarak çalışanların kişisel verilerinin korunması gibi hususlar ikinci plana atılabilmektedir (Özer ve Alpsoy, 2024).

Çocuk işçiliğin görülebildiği bir başka sektör tekstil sektörüdür. Yapılan bir araştırmada, tekstil sektöründe çalışan Suriyeli çocukların eğitimlerine devam etmedikleri, fazla çalışıp daha az ücret aldıkları, bu ücretleri düzenli alamadıkları bazen hiç alamadıkları, hakaret ve kötü muameleyle karşılaştıkları anlaşılmaktadır (Lortoğlu ve Kurtulmuş, 2020). Bununla birlikte sanayi, ticaret ve tarım alanlarında da bu çocuk işçileri görebilmekteyiz.

Küresel ölçekte, köylerde şehirlerde yaşayan çocuklardan çok daha fazla çocuk çalışmaktadır, dolayısıyla çalışan çocukların çoğu tarlalarda ve çiftliklerde faaliyet göstermektedir. Bu, hayvanların ve çiftlik hayvanlarının bakımını ve diğer birçok görevi yapmayı içerebilir. Bu çocuklardan bazıları aileleriyle birlikte çalışmakta ve evde yaşamaktadır. Diğerleri, kırsal kesimdeki toprak sahipleri gibi işverenler için günlük olarak çalışmaya gitmekte, diğerleri ise bazen ne yasal ne de çocuğun yararına olan düzenlemeler altında ailelerinden uzaktaki işverenler için çalışmaktadır. Çocuklar ayrıca tarımda zorla ve bağlı olarak da çalıştırılabilmektedir; bu durum, dışarıdan birileri tarafından "kurtarılmadığı" sürece çocuğun kolayca kaçamayacağı bir düzenlemedir (International Labour Organization, 2014). Çocukların bu zararlı ortamdan kurtulması daha çok şansa bağlı kalmamalı devlet kurumları da gereğini yerine getirmelidir.

Çocuk işçiliği denetimi Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı ile Sosyal Güvenlik Kurumu'nca yapılmaktadır. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı çocukların yaşları ile ilgilenirken SGK daha çok sigortalı olup olmadıkları ile ilgilenmektedir. Çalışma ve sosyal Güvenlik Bakanlığı da elli kişinin altında çalışılan tarım iş yerlerini denetlemediğinden çocuk işçiliğe bir faydası olmamaktadır (Bilgili, 2018).

Çocuk işçiliğinin temel nedeni yoksulluktur. Yoksul olan ailelerin çocukları birçok eğitim fırsatını yakalayamamakta ve eğitimsiz olduğu için işsiz olmaktadır. Bu çocuk büyüyüp kendi ailesi olduğunda iyi bir eğitim alamadığından işsiz olacak ve çocukları da eğitim fırsatlarını yakalayamadığından bu döngü bu şekilde devam edecektir. Eğitimsizlik çocuk işçiliğin hem sebebi hem sonucu olabilmektedir (Gül ve Öztürk, 2020). Geliri düşük ama kalabalık ailelerde çocuklar eğitim hayatından alınarak ücret karşılığı çalışabilmektedir. Bu durumu çocukların okulu erken terki de tetiklemektedir (Gökalp, 2012; Mihigo, Vermeylen, & Munguakonkwa, 2024).).Ailelerin düzenli bir geliri olmaması gelirlerinin düşük olması eğitime devam etme umutlarının olmaması çocukların ek gelir fırsatı olarak görülmesine neden olmaktadır (Çöpoğlu, 2018).

Yoksulluk ve gelir dağılımındaki eşitsizlikler çocuk işçiliğin devamına neden olsa da köyden kente göç, eğitim politikalarındaki eksiklikler, yasal düzenlemeden kaynaklı sorunlar ve ucuz işgücü olarak görülmeleri de çocuk işçi varlığının devamına neden olmaktadır (Yüksel, Adıgüzel & Yüksel, 2014). Çocuk işçiliği devam eden toplumlarda toplum üyeleri eksik eğitim aldığından toplum gelişimini tamamlayamamaktadır (Şahin, 2012). Toplumun gelişimini sağlaması çocuklar dâhil tüm üyelerinin gelişimlerini tamamlamasına bağlıdır. Çocukların gelişimini tamamlaması için yeterli ve düzenli eğitim alması gerekmektedir. Eğitim alan çocukların kendi yeterliliklerini keşfetmesi, kendini bu yeterlilikler doğrultusunda geliştirmesi beklenmektedir. Gelişimini tamamlayan birey kendini gerçekleştirecektir. Bu gelişim sürecini destekleyen diğer bir faktör ise oyundur. Çocuk oyunda ya da okulda değilse nerede olduğunu kestirmek ve onlara formal gelişim fırsatları sağlamak kolay olmayacaktır. Formal eğitim yeri okuldur. Çocuk informal ortamlarda aldığı eğitimin yönü kestirilemeyeceğinden bu durumdan çocuğun nasıl zarar göreceği de tespit edilemeyecek ve önlem alınamayacaktır. Çocuğun belki hayatı boyunca hayal kurmaya fırsatı olmayacak ya da kursa bile bu hayallerini gerçekleştirme gücünü kendinde bulamayacaktır. Çocuğun hayal kurma ve bu hayalleri gerçekleştirme fırsatı elde etmesi alacağı eğitim ve doğru bir şekilde yaşayacağı çocuklukla mümkün olabilecektir.

Kaynakça

Aksu T. ve Cantürk G., (2015). "Equality of educational opportunity: the role of using technology in education", International Journal of Academic Research in Progressive Education and Development, 4 (4), 79-93.

Anderson, E. (2007). "Fair opportunity in education: A democratic equality perspective", Ethics, 117(4), 595-622.

Aslanargun, E. (2022). "Eğitimde fırsat eşitsizliğinin nedenin olarak okul/ öğretmen etkisizliği ve aile katılımı", Alanyazın, Özel sayı/Special issue, 63-71.

Avrupa Sosyal Şartı (1965). Torino: Council of Europa.

Balcı, A. (2000). *Sosyal Bilimlerde Araştırma*. Ankara: PegemA Yayıncılık.

Basu, Kaushik and Hoang Van, Pham (1998),The Economics of Child Labor, The American Economic Review , Vol. 88, No. 3, pp. 412- 427.

Becker Gary (1965), A theory of the allocation of time, Economic Journal.

Bilgili, Ö. (2018). Çocuk İşçiliğinin Denetimi. *Sosyal Güvenlik Dergisi*, 8(2), 195-214. https://doi.org/10.32331/sgd.493033

Bilici, İ. E. (2016). "İnformal öğrenme, çocuk ve suç olgusu", Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 0 (36) , 55-78.

Birleşmiş Milletler (2024), Dünya Çocuk İşçiliğine Karşı Mücadele Günü, E.T. 29.11.2024, https://www.un.org/en/observances/world-day-against-child-labour.

Bowen, G. A. (2009). Document Analysis As A Qualitative Research Method. *Qualitative Research Journal*, 9(2), s. 27-40.

Burun, T. (2021, 7 Haziran). Onların Hikayesi Benim Hikayem. https://www.hayatadestek.org/blog/kategori/cocuk/onlarin-hikayesi-benim-hikayem/

Çocuk işçi Ali İbrahimlerin hikayesi. (2015, 11 Haziran). Birgün Gazetesi. https://www.birgun.net/haber/cocuk-isci-ali-ibrahimlerin-hikayesi-82637

Çöpoğlu, M. (1998). Çocuk İşçiliği. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Doktora Tezi, 19-35.

Çöpoğlu, M. (2018). Türkiye'de Çocuk İşçiliği. *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,(*14), 357-398.

Edmonds Eric, (2007), Chapter 57 Child Labor, Handbook of Development Economics, Elsevier, 4, 3607-3709.

Ertürk, S. (1998). Eğitimde Program Geliştirme (10. Baskı). Ankara: Meteksan Yayınları.

Gökalp, Ö. T. (2012). Türk İş Hukukunda Çocuk İşçi Çalıştırma. *Ejovoc (Electronic Journal of Vocational Colleges)*, 2(1), 125-135.

Gözen, Ö., & Şaldırdak, G. A. (2023). Çocuk İşçiliğinin Yeni Yüzü: Kidfluence. *Çocuk Ve Medeniyet*, 8(14), 113-135.

Grootaert, Christian ve Kanbur, Ravi (1995), Çocuk İşçiliği: Bir İnceleme.

Gül, T., & Öztürk, M. (2020). Çocuk İşçiliğinin Nedenleri Üzerine Kavramsal Bir Çalışma. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (37), 130-148.

Hayal kurmaktan vazgeçme: "Çocuk işçi hikayesi". (2016, 28 Kasım). Gazete Nisan. Erişim adresi: https://www.gazetenisan.net/2016/11/hayal-kurmaktan-vazgecme-cocuk-isci-hikayesi/

ILO (2014). *Child labour "in a nutshell" A Resource for Pacifi c Island Countries.* International Programme on the Elimination of Child Labour (IPEC) – Geneva: ILO.

ILO ve UNICEF. (2020). Global Estiment: Trends and the Road Forward. ILO, UNICEF, https://www.ilo.org/ankara/projects/child-labour/lang--tr/index.htm.

ILO. (1999). 182 sayılı En Kötü Biçimlerdeki Çocuk İşçiliğinin Yasaklanması ve Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Acil Eylem Sözleşme, https://www.ilo.org/ankara/conventions-ratified-by-turkey/WCMS_377311/lang--tr/index.htm.

Lortoğlu, S. C., & Kurtulmuş, M. M. (2020). Tekstil Sektöründe Suriyeli Çocuk Emeği: İstanbul Örneği. *Marmara Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi,* 42(1), 124-156. https://doi.org/10.14780/muiibd.763973

Mihigo, I.M., Vermeylen, G. & Munguakonkwa, D.B. (2024). Child labour, school attendance and orphaned children in the Democratic Republic of the Congo. *Discover Global society*, 2 (8). 1-20. https://doi.org/10.1007/s44282-024-00029-9

Milli Eğitim Bakanlığı (MEB), (1973). "Milli Eğitim Temel Kanunu". Milli Eğitim Bakanlığı. https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.1739.pdf.

Özer, H. D., & Alpsoy, F. N. (2024). Çocuk İşçiliğinin Yeni Görünümü: Kidfluencer. *İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi,* 11(1), 241-274.

Schultz, T.W. (1960) Capital Formation and Education. Journal of Political Economy, 68, 571-583. http://dx.doi.org/10.1086/258393.

Şahin, L. (2012). Geçmişten Günümüze Çocuk İşçiliği. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 7(2), 103-118.

Şimşek, T., Barışık, S., & Ege, T. (2016). Türkiye'de Çocuk İşçiliği ve Ekonomik Etkileri. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi*, 17(2), 161-179.

Tan, M. (1987). "Eğitsel fırsat eşitliği", Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 20 (1). 245-259.

Udry, C. (2003). "Child Labor". Social Science Research Network (SSRN). https://ssrn.com/abstract=419862.

UNICEF. (2004b). Çocuk Haklarına Dair Sözleşme. ABD: İnsan Hakları Koordinasyonu, https://www.unicef.org/turkiye/%C3%A7ocuk-haklar%C4%B1na-dair-s%C3%B6zle%C5%9Fme, (Son Erişim Tarihi: 27 Kasım 2023).

Urfalı çocuk işçi Yasin; "niyetliyiz". (2022,6 Nisan). https://www.politikyol.com/urfali-cocuk-isci-yasin-niyetliyiz/

Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2011). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yıldız, T. (2022, 15 Mayıs). İşçi Hikayeleri: Yoksul göçmen çocukları. https://haber.sol.org.tr/haber/isci-hikayeleri-yoksul-gocmen-cocuklari-335187

Yüksel, M., Adıgüzel, O., & Yüksel, H. (2014). Dünyada ve Türkiye'de Sosyal Politika Temelinde Dezavantajlı Bir Grup Olarak Çocuk İşçiler Realitesi. *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6(4), 23-34.

Yaşlılara Yönelik Evde Bakım Hizmetlerinde Teknolojik Çözümler

***Aykut Aydın*[1]**

[1] Doç. Dr., Kırklareli Üniversitesi, ORCID: 0000-0003-2834-1416

GİRİŞ

Tıbbi bilim ve teknoloji, tıp ve halk sağlığındaki gelişmeler; beslenme, çevre ve kişisel hijyen konusunda artan bilinçle birleşerek, son birkaç on yılda küresel yaşam beklentisinin çarpıcı biçimde artmasına zemin hazırlamıştır. Artan yaşam beklentisi, giderek yaşlanan bir nüfusa yol açmış, yaşlılara dönük sağlık hizmetleri ve yaşlıların refahıyla ilişkili maliyetler açısından birçok ülkenin sosyoekonomik yapısı tehlike ile karşılaşmıştır (Majumder vd., 2017: 1).

Bir yanda uzun süreli hastalığı olan insanların sayısının artması, gelişmiş ülkelerdeki zaten kaynak kısıtlı hastaneler ve sağlık/sosyal bakım sistemleri üzerinde sürdürülemez bir talep yaratmaktadır. Evde bakım, bu ülkelerde uzun zamandır teşvik edilmekte ve geleneksel sağlık-sosyal bakım hizmetleri üzerindeki artan talepleri ve yükleri hafifletmenin ileriye dönük yolu olarak stratejik politikalar ve yönler olarak görülmektedir (Dahl ve Boulos, 2013: 12). Diğer yanda yaşlanma, günümüzde geçmişe göre daha ileri yaşlara ertelenen kronik fiziksel ve psikolojik engellerle bağlantılı olsa da toplumlardaki yaşlı nüfus grubunun oranındaki hızlı büyüme, yaşlıların mümkün olduğunca uzun süre bağımsız kalarak evde yaşamaya istekli olmalarıyla birleşerek, evde bakımla ilgili mal ve hizmetlere yönelik daha büyük bir talep yaratmaktadır (Mincolelli vd., 2019: 503).

Teknolojideki gelişmeler (özellikle tıp teknolojileri) bir yanda ortalama yaşam süresini artırırken, diğer yanda giderek büyüyen yaşlı nüfusunu destekleme rolünü yerine getirmektedir. Yaratılan yeni teknoloji çözümleri, sağlık hizmetlerinin diğer pek çok alanında olduğu gibi evde bakım alanında da giderek yararlanılır hale gelmektedir. Sağlık alanında teknolojik çözümlerin (özellikle önleyici boyutunun), kurumsal bakımın önemli alternatifi olan evde bakım hizmetlerinde optimizasyonu sağlaması, uzun vadede maliyetleri azaltması, bakıma muhtaç yaşlıların yerinde ve sağlıklı yaşlanabilmelerini desteklemesi umulmaktadır.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Evde bakım hizmetleri; ev ziyareti bakımı, ev ziyareti hemşireliği, gündüz/gece bakımı ve kısa süreli geçici bakımı içeren hizmetler bütünüdür (Kang vd., 2012: 42). Yaşlılara dönük evde bakım, yaşlı kimselerin evinde bir araya gelen farklı sağlık ve hizmet kuruluşlarından çeşitli yeterliliklere sahip bakım profesyonellerini içeren karmaşık bir etkileşimli süreçtir (Silverglow vd., 2021: 853). Dünya genelinde yaşlı yetişkinlerin oranının artmasıyla eş zamanlı ilgi odağı haline geldiği söylenebilir. Çoğu insan ölünceye kadar evlerinde yaşamak istemektedir. Bağımsız bir şekilde yaşamaya devam etmek için başarı noktasında, birçoğu evde hizmetlere ihtiyaç duyacaktır. İşlevleri (güç, denge ve dayanıklılık) korumak için fiziksel aktivitenin sürdürülmesi, bir kişi yaşlandıkça elzemdir. Ne

yazık ki, insanlar yaşlandıkça aktivite seviyelerini azaltma eğilimindedir ve bu genellikle işlev kaybına ve güçsüzlüğe yol açmaktadır. (Burton vd., 2019: 1045). Öte yandan, yaş ilerledikçe sosyal ortamlar daralmaktadır. Sosyalleşmeden taviz vermek durumunda kalan yaşlı bireyler, çoğu zaman gayri iradi bir sosyal izolasyon ile karşılaşmaktadır. Tüm bu eğilimler, evde bakım hizmetlerinin önemini, sağlık bakımına ve sosyal bakıma duyulan ihtiyacı ortaya koymaktadır.

Evde bakım hizmetlerinin önemli bir faydasının mali açıdan olduğu uzun süredir tartışılmaktadır. Kurumsal bakım, yaşam süresinin uzaması, nüfusun yaşlanması ve kronik patolojilerin artması nedeniyle sağlık hizmetlerine yönelik artan taleple karşı karşıyadır. Kapasiteleri giderek daha fazla doygun hale gelmekte ve sağlık hizmetlerine yönelik harcamalar artmaya devam etmektedir. Diğer yanda birçok ülke, sağlık hizmetleri maliyetlerini sınırlamak için baskı uygulamaktadır (Chabouh vd., 2023: 1). Evde bakım hizmetleri, maliyet etkinliği açısından kurumsal bakıma alternatif olarak başvurulan bir kaynak haline gelmiştir.

Nüfusun yaşlanma eğiliminin yanı sıra, 21. yüzyılın en önemli sosyal dönüşümlerinden biri haline gelen, tek kişilik hanelerin sayısı da artmaktadır. Mevcut demografik eğilimler, ulusal sağlık, sigorta ve ekonomik sektörler üzerinde muazzam bir baskı oluşturmaya devam edecek gibi görünmektedir. Bu nedenle, yeni ve yenilikçi çözümler sunmak hayati önem taşımaktadır. Aynı veya daha düşük maliyetle daha iyi bakım sağlamak konusunda arayışların arttığı bir döneme girilmiştir (Grguric´ vd., 2019: 1). Yenilikçi çözümlerin evde bakım alanına entegre edilmesi, sosyal güvenlik sistemlerinin, özellikle de sağlık bakım alanındaki çözüm arayışlarından birisidir.

Büyüyen yararlanıcı havuzu göz önüne alındığında, yaşlılara yönelik evde bakım hizmetlerinin kullanımını artırmak için bilgi teknolojilerinden (Grguric´ vd., 2019: 1) ev tabanlı uyarlamalara (Sanders, 2021: 28), robotik teknolojilerden (Allaban vd., 2020: 1) mobil iletişim teknolojilerine (Kuo vd., 2016: 131), akıllı ev teknolojilerinden (Majumder vd., 2017: 22) tele bakım ve tele sağlığa (Bennett vd., 2018: 13) kadar çok sayıda yenilik gerçekleştirilmekte ve geliştirilmektedir.

EVDE BAKIMDA TEKNOLOJİK GELİŞMELER

Teknolojinin tüm kullanıcıları aynı değildir. Özellikle yaşlı yetişkinlerin segmenti oldukça heterojendir. Bazıları, teknoloji konusunda daha bilgili ve teknolojiyi kabul etmeye istekliyken, bazıları değildir. Bazıları, yeni bir durumu çok müdahaleci olarak algılarken, bazıları daha kolay kabul etmektedir. Önemli olan, sistemin belirli bir ihtiyacı karşılaması ve sunduğu değerin, dezavantajından daha önemli olmasıdır. Örneğin, onu kullanmanın faydası, gizlilik ve güven sorunlarından büyük ölçüde daha ağır basmalıdır. Çok fazla işlevselliğe sahip belirsiz

faydalar, anlaşılırlığı zorlaştırmakta ve dolayısıyla kullanılma olasılığını da düşürmektedir (Grguric´ vd., 2019: 21).

Teknolojik gelişimin farklı aşamalarında olan iki ülke olan İrlanda ve Finlandiya'dan alınan son verilerden yararlanarak, yaşlı yetişkinler için evde bakımda teknolojinin rolünün incelendiği bir çalışmada, hizmet sunucular ve bakım alıcılar dahil edilerek yapılmıştır. Teknolojinin, iletişimi iyileştirerek, sosyal teması sağlayarak, izole hastaları evde bakım hizmetlerindeki diğer paydaşlarla bağlayarak önemli bir rol oynayabileceği konusunda bulgular edinmişlerdir. Ancak, katılımcıların teknoloji konusunda ciddi endişeleri de gözlenmiştir. Topluluk içinde yaşayan yaşlı yetişkinler için en büyük sorunlardan biri yalnızlık olarak ifade edilmiştir ve çoğu katılımcı, teknolojinin bunu hafifletebileceğini veya önleyebileceğini düşünmemiştir. Katılımcılar, teknolojinin yüz yüze temasın yerini alması konusunda endişeli olduklarını ifade etmişlerdir. Hizmet sunucuları ise, bakım alıcıları arasındaki dijital uçurum ve eşitsizlikler konusunda endişelerini dile getirmişlerdir (Lolich vd., 2022: 181-196).

Tablo 1. Teknolojiden Beklenen Faydalar ve Duyulan Endişeler

Beklenen Faydalar	**Duyulan Endişeler**
İletişim ve koordinasyonu geliştirme	Sosyal temas kaybı
'Yalnız-izole yaşlıyı destekleme	Yalnızlık
Sosyal bir kolaylaştırıcı olarak hareket etme	Yapısal eşitsizlikler
	Teknolojilerin beklenmeyen sonuçları

Kaynak: Lolich vd., 2022: 187.

Faydalanıcıları birbirine bağlamak, kendileri, destek ağları ve bakıcıları arasında bilgi akışını kolaylaştırmak, olumsuz durumların önüne geçmek, ücretli ve ücretsiz bakıcıları desteklemek, yeni çalışma yollarını etkinleştirmek, üretkenliği ve kaliteyi artırmak için teknolojiden yararlanma konusu ilgi çekmektedir (Bennett vd., 2018: 12). Teknoloji yardımıyla yaşlı yetişkinleri merkeze alan çözümler sunmak, bakım hizmetlerine destek olan çabalardan birisidir (Grguric´ vd., 2019:1).

Yaşlılar için ev ortamında bağımsız konut sağlamak amacıyla kullanılan teknolojik sistemler genel itibariyle günlük yaşam aktivitelerinin (ADL) izlenmesi, sınıflandırılması, akıllı ev bakımı'ndaki (SHC) yaşlıların rutin günlük kalıplarının ve alışkanlıklarının tanınmasını içermektedir (Vanus vd., 2017: 1). Ortam Destekli Yaşam, yaşlı insanların yaşam kalitesini ve bağımsızlığını iyileştirmek için

ortam zekası tekniklerini kullanmaya odaklanmaktadır. Temel olarak yaşlı insanlara günlük aktivitelerinde en iyi desteği sağlamak için BİT teknolojilerini kullanan bir alanlar arası girişimdir (Grguric´ vd., 2019: 2). Ortam Destekli Yaşam, yaşlı yetişkinlerin bağımsız yaşamasını sağlamak ve desteklemekle ilgilidir. Hayati ve diğer klinik belirti ve semptomları izlemek (ve bunlara göre hareket etmek) için bir Vücut Alan Ağı kullanmak son derece yararlı ve önemli olmasına rağmen, kapsamlı bir bakım çözümünün yalnızca bir bileşenidir ve tam çözüm değildir (Dahl ve Boulos, 2013: 13).

Akıllı ev, faydalanıcılar için özel hizmetler sağlamayı amaçlayan akıllı teknolojilerle donatılmış bir konut ve yaşlı yetişkinler için önemli bir seçenektir. Akıllı teknolojiler, bakım alanları izlemeyi, kontrol etmeyi ve desteklemeyi mümkün kılmaktadır. Bu da yaşam kalitesini artırmaya ve bağımsız yaşamı teşvik etmeye yardımcı olmaktadır (Marikyan vd., 2019: 139). Akıllı evlerin temel amacı, yaşlıların rahat ev ortamlarında kalırken sürekli, invaziv olmayan ve kesintisiz sağlık hizmeti almalarını sağlamaktır. Yaşlıların klinikler, hastaneler ve uzun süreli bakım merkezleri gibi pahalı sağlık merkezlerine ziyaret sıklığını veya kalış süresini en aza indirmelerini sağlayarak bağımsız ve aktif bir yaşam sürmelerini sağlamaktadır. Akıllı evler, ayrıca kullanıcıların davranışsal ve günlük yaşam kalıplarını değerlendirerek ev ortamını izleyebilmekte ve kontrol edebilmektedir. Düşük güç, küçük ve düşük maliyetli sensörlerin ve aktüatörlerin, modern iletişim teknolojileriyle birlikte geliştirilmesini sağlayan teknolojideki önemli ilerleme, uzak bir tesisten akıllı ev platformunda sürekli izleme hizmetlerinin gerçekleştirilmesine giden yolu açmıştır. Akıllı evler, sürekli izleme yoluyla yaşlıların genel sağlık durumu hakkında kapsamlı bilgi sağlayabilmektedir. Modern düşük maliyetli sensörler, aktüatörler, bilgi işlem ve iletişim teknolojileri, tam işlevli akıllı evler geliştirmenin anahtarıdır. Sistem ayrıca gelecekte, izlenen verileri analiz ederek hastalıkların erken başlangıcında tahmin edici kararlar almasını sağlayacak tahmin edici algoritmalar da içerebilecektir. Olası bir sağlık sorunu öngörüldüğünde, sistem ayrıntılı bir inceleme için ilgili sağlık personelini güvenli bir iletişim kanalı üzerinden derhal bilgilendirme şansına sahip olacaktır. Böylece, erken teşhis ve tedavide gecikmenin önlenmesi mümkün olabilecektir. Akıllı sandalyeler ve akıllı yataklar gibi akıllı mobilyaların evde fizyolojik verileri ölçmek için kullanılmaları da beklenebilir teknolojik gelişmelerdir. Örneğin, akıllı bir yatak bir bireyin sağlık durumunu ve uyku düzenini izleyebilir, kalp hastalarının yataktayken veya uyurken kalp krizi geçirmesini tespit edebilir. Sistem, merkezi sistemi, bakıcıları, veya yetkili herhangi bir personeli otomatik bir şekilde anında bilgilendirebilir ve böylece ölüm riskini azaltabilir (Majumder vd., 2017: 6-22).

Akıllı ev teknolojisinin kabulü ve benimsenmesine dair çok az ampirik kanıt bulunmaktadır. Bu tür ampirik çalışmalar, teknolojinin kullanıldığı kişisel ve yaygın doğa göz önüne alındığında potansiyel olarak farklı iç görüler sağlayabilir. Gelecekteki araştırmalar, akıllı ev teknolojisinin benimsenmesini yönlendirebilecek hem psikolojik hem de teknolojik faktörleri ele alacak teoriye katkıda bulunabilir (Marikyan vd., 2019: 150).

Robotlar, tıbbi/sağlık ve sosyal bakım alanlarında çeşitli amaçlara, görevlere ve uygulamalara hizmet etmek için farklı formlarda/form faktörlerinde gelmektedir. Minimal invaziv robot destekli cerrahide ve rehabilitasyonda kullanılan robotlardan, hastanelerde/bakım evlerinde çalışmak üzere tasarlanmış robotlara ve motivasyon koçları olarak hizmet veren veya yaşlı insanlara ev işlerinde yardımcı olan kişisel robotlara kadar robotik uygulama yelpazesi son derece geniştir, çeşitlidir ve sürekli olarak büyümektedir (Dahl ve Boulos, 2013: 7). Bakım robotları, yerinde bağımsız yaşlanmayı desteklemek için bir seçenek olarak değerlendirilmektedir. Son yıllarda bu tür robot yardımlarının geliştirilmesi hızla artmaktadır. Birkaç araştırma projesi, yaşlı yetişkinler için yalnızlığı azaltabilen, ev işlerinde destek sağlayabilen bakım robotlarının geliştirilmesine odaklanmıştır (Fischinger vd., 2016: 60). Yaşlı yetişkinlere evde bağımsız yaşam sağlama konusunda büyük bir ihtiyaç olduğu açıktır. Etkinleştirici teknolojiler ortaya çıkmaya devam ettikçe, evde hizmet robotlarının yerinde yaşlanmayı gerçekleştirmek için umut verici bir seçenek olduğunu ileri sürülmektedir. Yaşlı bakımı için ev hizmetleri alanındaki araştırmalar, rehabilitasyon robotları, refakatçi robotlar, sağlık durumu izleme, anormallik tespiti gibi farklı kategorilere ayrılmaktadır (Allaban vd., 2020: 1).

Demografik geçişin zorluğunu ele almanın bir seçeneği, yerinde yaşlanmayı sağlayan ve bir bakım tesisine taşınma ihtiyacını erteleme potansiyeline sahip, sosyal olarak yardımcı robotlar inşa etmektir. Düşme, bir bakım tesisine taşınmaya neden olan en önemli faktör olarak tanımlanmıştır (Fischinger vd., 2016: 60). Yaşlılar, düştüklerinde genellikle pahalı bedeller ödenmektedir. Bu nedenle, son zamanlarda çeşitli otomatik ve kablosuz düşme algılama modülleri ve/veya sistemleri geliştirilmektedir. Bu tür düşme algılama modüllerinin, uzaktaki bir hastaneye anında yardım mesajları göndermek için deneklerin düşmelerini neredeyse gerçek zamanlı olarak otomatik olarak algılayabilmesi beklenmektedir (Tran vd., 2015: 2737). Hobbit projesi, düşmeyi önleme ve algılamanın yanı sıra acil durum algılama ve işleme yeteneğine sahip bir bakım robotu geliştirmek için robotik, gerontoloji ve insan-robot etkileşimi araştırmalarını bir araya getirmiştir. Hobbit, özellikle düşme tespiti ve önlenmesi için tasarlanmıştır (örneğin, yerden nesneleri alarak, dairede devriye gezerek ve hatırlatıcı işlevleri kullanarak) ve

farklı bozulma seviyeleri için çok modlu etkileşimi desteklemektedir. Ayrıca, robotla günlük etkileşimi sağlamak için nesneleri getirme, hatırlatıcılar sunma ve eğlence gibi diğer işlevler de eklenmiştir. Kullanıcıyla etkileşim, otomatik konuşma tanıma, metinden sese, jest tanıma ve grafiksel dokunmatik tabanlı kullanıcı arayüzü içeren çok modlu bir kullanıcı arayüzüne dayanmaktadır. Projeyle ilgili üç AB ülkesinde (Avusturya, Yunanistan ve İsveç) toplam 49 katılımcıyla (70 yaş üstü) kontrollü laboratuvar kullanıcı çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Robotun algılanan kullanılabilirliği, kabulü ve karşılanabilirliği hakkındaki toplanan kullanıcı yanıtları, robotun hedef kullanıcı grubu tarafından olumlu karşılandığını göstermektedir (Fischinger vd., 2016: 60-75).

Dokunsal olmayan insan-robot etkileşimi (HRI), sağlık ve sosyal bakım alanında incelenmeye devam etmektedir. Sözlü ve jest tabanlı etkileşim, robotların hastaları iki ana şekilde desteklemesi için fırsatlar sunmaktadır. Birincisi, bir robot, sosyalleşme için bir kanal görevi görebilir, arkadaşlar veya ailenin, faydalanıcıyla uzaktan etkileşim kurmasını sağlayabilir veya bir sağlık uzmanıyla (uzaktan) iletişim kurabilir. Böylece, profesyonellerin daha fazla sayıda hastaya ulaşması mümkün olabilir. İkincisi, bir robot kendini özerk bir varlık olarak sunabilir, engelliliklerin etkisini azaltabilecek oyun senaryoları sağlayabilir veya eğlence ve arkadaşlık yoluyla refahı iyileştirebilir (Dahl ve Boulos, 2013: 4-5).

Cerrahi (Telerobotik Cerrahi) ve rehabilitasyon için robotların yanında bir de "daha yumuşak" insan-robot etkileşim görevlerini destekleyen çok yönlü ve (genellikle) daha az maliyetli robotlar ortaya çıkmaktadır. Hastane ve bakımevi ortamlarında destekli lojistik sağlayan robotlar, ev ve hastane ortamlarında görüntülü konferans sunan ve refakatçi robotlar, özel ihtiyaçları olan çocukların eğlendirilmesi, eğitilmesi ve iletişim becerilerinin geliştirilmesi için insansı robotlar bunlardan bazılarıdır. Yaşlıların yaşam kalitesini iyileştirmenin bir diğer yolu da robotları koç rolünde kullanarak sağlıklı yaşam, diyet ve egzersiz için motivasyon sağlamaktır (Dahl ve Boulos, 2013: 4-6).

Öz bakım için geliştirilen mini robotlardan bazıları, kan basıncı izleme, ilaç yönetimi/hatırlatıcıları (kullanıcıya doğru ilacı ve dozu doğru zamanda almasını hatırlatmak, böylece ilaç uyumunu potansiyel olarak iyileştirmek) gibi işlevlerle programlanmıştır. Bu robotlar kilo verme ve hipertansiyonun yanı sıra gelecekte sigarayı bırakma vb. diğer sağlık ve öz bakım sorunlarını da ele alabilmektedir. Video konferans robotları da bir hastanın evinde dolaşmak ve video konferans yoluyla ev sakinleriyle etkileşim kurmak için internet üzerinden uzaktan kontrol edilebilmekte, bir hastaya evinde tele-ziyaretler yapabilmektedir (Dahl ve Boulos, 2013: 14).

Evde sağlık izleme, yaşlı yetişkinlerin yerinde yaşlanmasına yardımcı olan başka bir teknolojik çözümdür. Evde sağlık izleme, bir hastanın hastaneden taburcu edilmesinden sonra hastanın bakımının evde devam etmesini sağlamaktadır. Sağlık hizmeti sunucularının, hastalara hastanenin dört duvarı dışından ulaşmasını, hasta sağlık durumlarını uygun şekilde izlemesini, kaliteli bakım sunmaya devam etmesini ve risk altındaki popülasyonları belirlemesini sağlamaktadır. Ayrıca hastaların sağlık sunucularıyla bağlantıda kalmasını, tedavi planlarına uymalarını ve sağlık durumlarını iyileştirmelerini mümkün kılmaktadır. Mobil ve nesnelerin interneti (IoT) teknolojilerindeki gelişmeler sayesinde, son yıllarda evde sağlık izleme ile ilgili birçok uygulama tanıtılmıştır. Evde sağlık izleme sistemlerine ilişkin güncel çalışmalar, iyileştirilmiş güvenlik, yaşam kalitesi ve hastaneye yatış ve maliyette azalma gibi birçok fayda sunmaktadır. Ancak, bu tür bir paradigma değişiminin birçok zorluğu hala mevcuttur ve bu tür sistemlerin ölçeklendirilmesini ve geniş çapta kullanılmasını desteklemek için ele alınması gerekmektedir. Buna, hastalar, sağlık hizmeti sunucuları ve politika yapıcılar tarafından teknoloji kabulü ve benimsenmesi de dahildir (Philip vd., 2021: 300).

Uzaktan sağlık izleme, bireylerin günlük aktivitelerini kesintiye uğratmadan fizyolojik belirtilerin gerçek zamanlı izlenmesine olanak tanımaktadır. Küçültülmüş ve ucuz sensörlerin, gömülü bilgi işlem cihazlarının ve kablosuz ağ teknolojilerinin ilerlemesi, uzaktan sağlık izleme sistemlerinin gerçekleştirilmesinin önünü açmıştır. İnsanların sağlık durumları, vücut üstü sensörler tarafından toplanan fizyolojik verilere dayanarak uzak bir tesisten izlenip analiz edilmektedir. Bu süreçte insanlar, tanıdık ev ortamlarında kalabilmekte, arkadaşları ve aileleriyle normal hayatlarına devam edebilmektedirler. Sistem, uzun vadeli sağlık eğilimi analizi yapabilmekte, anormallikleri tespit edebilmekte ve acil bir durumda uyarı sinyalleri üretebilmektedir (Majumder vd., 2017: 5).

Modern bilgi ve iletişim teknolojileri, merkezi güvenli bir veri tabanında saklanabilen fizyolojik parametrelerin/sinyallerin sürekli izlenmesine ve kaydedilmesine olanak tanımaktadır. Bu kayıtlar, gerektiğinde bakıcılar, acil tıbbi hizmetler ve aile hekimleri gibi yetkili personele kolayca erişilebilir hale getirilebilmektedir. Tam işlevli bir E-sağlık sistemi, daha düşük maliyetle ve minimum hatayla verimli, yüksek kaliteli ve her yerde bulunan bir sağlık hizmetine yol açabilir (Majumder vd., 2017: 4).

E-Sağlık, elektronik sağlık kayıtlarının yenilenmesinden telemedikal hizmetlere kadar on yıllar önce modern dijitalleşme hareketlerinin yaşandığı döneme dayanmaktadır. IoT, her yerde bulunan bilgi işlem gücünden ve algılama yeteneğinden yararlanarak, daha iyi teşhis, danışmanlık, ilaç yönetimi ve önleyici tav-

siyeleri geliştirmek ve desteklemek için E-Sağlık uygulamalarını desteklemektedir. E-Sağlık sektörüne yapılan yatırımlar, IoT ve E-Sağlık alanlarında yeni kurulan şirketlerin sayısı artmaktadır (Philip vd., 2021: 308).

Tele-Sağlık, E-sağlık hizmetinin gelişmiş bir biçimidir (Majumder vd., 2017: 6). Tele-sağlık, faydalanıcılar ve sağlayıcılar aynı yerde olmadığında sağlık hizmetlerini artırmak ve sunmak için kullanılan bir bilgi ve iletişim teknolojileri koleksiyonudur. Akıllı bilgi işlemle entegre edilmiş teknoloji, yaşlı yetişkinleri evdeyken sürekli olarak izlemek (örneğin, kan basıncı, kilo veya oksijen seviyelerinin uzaktan izlenmesi), düşme veya duman gibi acil durumları hızla tespit etmek, tıbbi personele ve diğer paydaşlara veri iletmek için kullanılabilmektedir. Bu, bir kişiye, evinin rahatlığında müdahalesiz, uzun vadeli bir bakım sağlamaktadır (Hennessy ve Rodrigues, 2019: 193).

Bağlantılı yardımcı teknolojiler, giderek daha ayrıntılı uzaktan izleme, evde bakım veya klinik desteğin reaktif sağlanması yoluyla tele-bakım ve tele-sağlığı mümkün kılabilir (Bennett vd., 2018: 13):

• kullanıcıları izleyen ve evdeki aktiviteleri hakkında bilgi üreten pasif cihazların kullanımı,

• uyarılar sağlayan ve ardından kullanıcıları temel görevleri yerine getirmede yönlendiren cihazlar,

• faydalanıcıların, bakıcıları ve destek ağlarıyla bilgilerin analizi ve paylaşımı.

İnsan merkezli tasarım yöntemini kullanan bir araştırma, aileler için uygun teknolojik stratejiler aracılığıyla yerinde yaşlanmayı desteklemeyi ve yaşlıların bağımsızlığını genişletmeyi, bakım maliyetlerini ve bakım vermede risk faktörlerini azaltmayı amaçlamıştır. Yaşlı insanlar, karar verme aşamalarına dahil edilmiş, tasarım sürecine yön vermişlerdir. Sonuç olarak yaşlılara özelleştirilebilir bir sağlık hizmeti ve bakıcılarına evde bakım yönetim sistemi sağlayan yardımcı bir IoT ekosistemi geliştirilmiştir. Kullanıcıların ihtiyaçlarından ve duygusal yönlerinden başlayarak - ancak aynı zamanda onları Ortak Tasarım faaliyetleri boyunca dahil ederek - her işlevsel prototipi, yaşlıların talep ettiği işlevsel ve morfolojik ürün özelliklerini aynı anda hesaba katarak gerçekleştirmek mümkün olmuştur. ‘Habitat’ sistemi, yaşlı insanların yaşam kalitesini ve kişisel evin mahremiyetini tehlikeye atmayacak şekilde tasarlanmış, yerinde yaşlanmayı desteklemek için modüler ve ölçeklenebilir bir IoT tabanlı platformdur. 'Habitat' ayrıca ailelere ve sağlık operatörlerine sosyal destek sunarak, IoT platformu aracılığıyla ebeveynlerini veya hastalarını uzaktan izlemelerine yardımcı olmaktadır. "Habi-

tat' yazılımı, kullanıcıların sağlık durumunu izlemekte ve kişisel verilerinin analizi yoluyla günlük yaşam aktivitelerini yönetmektedir. Sistem yaşlıların yaşam durumlarında kritik sorunlar bulursa, 'Habitat' arayüzü, sorunu bakıcılara iletebilmekte veya kullanıcılara görsel bildirimler yoluyla durumlarını değiştirmelerini önerebilmektedir. Toplanan tüm veriler sistem tarafından yaşlıların sağlık koşullarını izlemek ve iyileştirmek için kullanılmaktadır. Hizmet, hem yaşlılar hem de bakıcılar için tasarlanmış bir mobil versiyon da sağlamaktadır. Hizmeti, dijital 'çerçeve' üzerinden ve yaşlılar için ev ortamının dışına kadar genişletmekte ve esas olarak bakıcıların, yaşlıları her yerde ve her zaman izlemelerine yardımcı olmaktadır. Mobil uygulama, 'Habitat' tarafından izlenen her yaşlının sağlık parametrelerini göstermekte ve kritik sorunlar olması durumunda bakıcılara uyarı mesajları sağlamaktadır (Mincolelli vd., 2019: 503-511).

Tele-sağlık araçları örnekleri, özellikle uzak veya başka türlü yeterince hizmet alamayan bölgelerde yaşayan veya taşınması zor olan tıbbi karmaşıklığa sahip bireyler için giderek daha hayati önem taşımaktadır. Tele-sağlığın daha geniş kullanımı, verimlilik yaratabilir. Evde bakımda başarıyı artırabilir ve hastaneye yatışları önleyebilir (Foster vd., 2019: 991).

SONUÇ

Uzun zamandır yaşlı yetişkinler için etkili ve erişilebilir evde bakım hizmetlerinin sağlanması, yaşlanan nüfusun oluşturduğu zorluklara bir çözüm olarak öne sürülmektedir (Contandriopoulos vd., 2021: 680). Yaşlandıkça, mümkün olduğunca kendi evlerimizde yaşamak sadece kişisel bir tercih meselesi değil, evde bakım çözümlerini teşvik etmek, sistemler ve altyapı geliştirmek, politika yapıcılar tarafından da uygun maliyetli görünmektedir. Böyle bir teşviğin, yaşlı yetişkinlerin destekli yaşam tesislerine ve genel olarak sağlık bakım sistemine gereksiz akışını azaltacağı düşünülmektedir (Groop vd., 2017: 9).

Son yıllarda çeşitli teknolojik gelişmeler sayesinde yaşlı yetişkinlere yönelik bakımın büyük ölçüde iyileştiği görülse de hala alınması gereken uzun bir yol bulunmaktadır. İlgili literatürde müdahalesiz, kendi kendine uyarlanabilir (kullanıcı davranışına göre), sıfır temaslı ve yönetimi kolay sistemlerin geliştirilmesi gerektiği ifade edilmektedir. Yaşlı yetişkinlere (özellikle yalnız yaşayanlar) ve onların aile üyelerine teknolojik destek iletme konusunda çözümlerin aranmasına devam edilmelidir (Grguric´ vd., 2019: 1-2).

Dünya nüfusu yaşlandıkça, yaşlıların teknolojinin benimsenmesiyle ilgilenen alan, bilim camiasında ilerleme kaydetmektedir. Ancak, yaşlılar için tasarlanan sistemlerin gereksinimlerini anlamak için yapılan araştırma miktarına rağmen,

yaşlıların modern teknolojilerinin sunabileceği faydalardan yararlanmasını sıklıkla engelleyen çözülmemiş kullanılabilirlik sorunları hala bulunmaktadır (Panagopoulos vd., 2019: 1). Kullanıcıların güvenini kazanmak ve geniş kabul görmek için hala çok çaba harcanması gerekmektedir. Teknoloji korkusu; deneyim eksikliği ve gizlilik sorunlarıyla birleşince kabul oranı yavaşlamaktadır (Grguric´ vd., 2019: 1). Önemli noktalardan birisi de, yaşlı yetişkinlere yönelik teknolojik çözümlerin kabulü ve benimsenme hızının, benimsenme öncesi ve sonrası algılardaki değişimin incelenmesi ile ilgilidir. Bu eylem, teknoloji benimsenmesinin bilişsel sürecinin anlaşılmasına katkıda bulunacaktır. Davranışsal değişimin incelenmesi ve anlaşılması, teknolojinin kitle pazarında uygulanmasını teşvik etmeye yardımcı olacaktır (Marikyan vd., 2019: 150).

Evde bakım kullanımı arttıkça, bilgi teknolojilerinin, kaliteli evde bakım sağlamak için kritik bir araç haline geldiği ifade edilmektedir. Ancak, literatür incelendiğinde belirli zorlukların sürdüğü görülmektedir. Konu ile ilgili bir çalışmada, hastaların tıbbi geçmişine yetersiz erişimle ilgili zorlukların bakım kalitesini düşürdüğü görülmüştür. Sağlık bilgi alışverişinin en çok ihtiyaç duyulan teknoloji olduğu gözlenmiştir (Koru vd., 2016: 53).

Tıbbi teknolojilerin ev ortamında kullanılması, sağlık hizmetlerinde giderek daha fazla ilgi görse de, gelişmiş ekipmanların başarılı bir şekilde kullanılması, hastalar, resmi olmayan bakıcılar, hemşireler ve/veya diğer profesyoneller için yeterli eğitim ve öğretim programları gerektirmektedir. Güvenliği en üst düzeye çıkarmaya veya sağlamaya çalışırken, teknolojik, çevresel ve insan faktörleri hesaba katılmalıdır. Kritik olayların hala ana nedenlerinden birisinin, insanın kendisi olduğu unutulmamalıdır. Tıbbi teknolojilerin tasarımı ve teknolojik gelişimi üzerine yapılan çalışmalar, olanaklarını ve etkinliğini iyileştirmek için araştırmanın gerekli olduğunu vurgulamaktadır. Bakım sürecine dahil olan tüm aktörlerin daha yakın iş birliği yapması ve kullanıcı deneyimlerinin tasarımcılara geri bildirimde bulunması, yüksek kalitede bakım ve hasta güvenliğinin sağlanması için esastır (Ten Haken vd., 2018: 29-30).

Bilgi teknolojilerinin gelişmesiyle birlikte akıllı uygulamalar, giyilebilir akıllı cihazlar ve akıllı yaşlı bakım ürünleri piyasada giderek daha fazla bulunmaktadır. Bu ürünlerin yeni güvenlik risklerine yol açıp açmayacağı sorgulanmalıdır. Özellikle akıllı ev bakımında, güvenliği sağlamak için dijital boşluğa dair endişeler bulunmaktadır. Bu dijital boşluğu doldurmak için, yaşlı yetişkinlerin gerçek ihtiyaçlarını anlayarak yönetimle kaynak entegrasyonunu ve etkili entegrasyonu gerçekleştirmek, yaşlı yetişkinlerin gerçek zorluklarını ve güvenlik sorunlarını çöz-

mek gerekmektedir. Bilgi teknolojilerinin gelişmesiyle ortaya çıkan kimlik doğrulama ve hasta gizliliği gibi bir diğer sorunun da ele alınma gereği bulunmaktadır. Tüm bu konular, daha fazla araştırmaya muhtaçtır (Cao vd., 2021: 1728).

Teknolojinin yaşlı bakımı alanına entegrasyonu, disiplinler arası bir yaklaşım gerekliliğini ortaya koymaktadır. Teknoloji destekli yerinde yaşlanmayı ilerletmede tüm etik, yasal ve teknik özellikleri ele almak için tıp, sosyal bilimler, hukuk ve mühendislik disiplinlerinden uzmanlığa ihtiyaç duyulacağı gözlenmektedir (Allaban vd., 2020: 13).

KAYNAKÇA

Abou Allaban, A., Wang, M., & Padır, T. (2020). A Systematic Review of Robotics Research in Support of In-Home Care for Older Adults. *Information*, *11*(2), 75. https://doi.org/10.3390/info11020075

Bennett, Laura, Matthew Honeyman, and Simon Bottery. (2018). New models of home care. King's Found.

Burton, E., Farrier, K., Galvin, R., Johnson, S., Horgan, N. F., Warters, A., & Hill, K. D. (2019). Physical activity programs for older people in the community receiving home care services: systematic review and meta-analysis. *Clinical interventions in aging*, *14*, 1045–1064. https://doi.org/10.2147/CIA.S205019

Cao, S., Huang, H., Xiao, M., Yan, L., Xu, W., Tang, X., Luo, X., & Zhao, Q. (2021). Research on safety in home care for older adults: A bibliometric analysis. *Nursing open*, *8*(4), 1720–1730. https://doi.org/10.1002/nop2.812

Chabouh, S., Amraoui, A., Sondes, H., Bouchriha, H. (2023). A systematic review of the home health care planning literature: Emerging trends and future research directions. Decision Analytics Journal. 7. 100215. 10.1016/j.dajour.2023.100215.

Dahl, T. S., & Boulos, M. N. K. (2014). Robots in Health and Social Care: A Complementary Technology to Home Care and Telehealthcare? *Robotics*, *3*(1), 1-21. https://doi.org/10.3390/robotics3010001

Fischinger, D., Einramhof, P., Papoutsakis, K., Wohlkinger, W., Mayer, P., Panek, P., Hofmann, S., Koertner, T., Weiss, A., Argyros, A., Vincze, M. (2014). Hobbit, a care robot supporting independent living at home: First prototype and lessons learned. Robotics and Autonomous Systems. 75. 10.1016/j.robot.2014.09.029.

Foster, C. C., Agrawal, R. K., & Davis, M. M. (2019). Home Health Care For Children With Medical Complexity: Workforce Gaps, Policy, And Future Directions. *Health affairs (Project Hope)*, *38*(6), 987–993. https://doi.org/10.1377/hlthaff.2018.05531

Grgurić, A., Mošmondor, M., & Huljenić, D. (2019). The SmartHabits: An Intelligent Privacy-Aware Home Care Assistance System. *Sensors (Basel, Switzerland)*, *19*(4), 907. https://doi.org/10.3390/s19040907

Groop, J, Ketokivi, M, Gupta, M & Holmström, J. (2017), Improving home care : Knowledge creation through engagement and design ', Journal of Operations Management, 53(56): 9-22 . https://doi.org/10.1016/j.jom.2017.11.001

Hennessy, J.L. and Rodrigues, A. (2019), "Economic impacts of changing technologies on New Zealand homecare delivery", *Journal of Enabling Technologies*, Vol. 13 No. 3, pp. 188-200. https://doi.org/10.1108/JET-11-2018-0055

Kang, I. O., Park, C. Y., & Lee, Y. (2012). Role of healthcare in Korean long-term care insurance. *Journal of Korean medical science*, *27 Suppl*(Suppl), S41–S46. https://doi.org/10.3346/jkms.2012.27.S.S41

Koru, G., Alhuwail, D., Topaz, M., Norcio, A. F., & Mills, M. E. (2016). Investigating the Challenges and Opportunities in Home Care to Facilitate Effective Information Technology Adoption. *Journal of the American Medical Directors Association*, *17*(1), 53–58. https://doi.org/10.1016/j.jamda.2015.10.008

Kuo, M-H., Wang, S-L., Chen, W-T. (2016). Using information and mobile technology improved elderly home care services. Health Policy and Technology. 5. 10.1016/j.hlpt.2016.02.004.

Lolich, L., Pirhonen, J., Turja, T., & Timonen, V. (2022). Technology in the Home Care of Older People: Views from Finland and Ireland. *Journal of cross-cultural gerontology*, *37*(2), 181–200. https://doi.org/10.1007/s10823-022-09449-z

Majumder, S., Aghayi, E., Noferesti, M., Memarzadeh-Tehran, H., Mondal, T., Pang, Z., & Deen, M. J. (2017). Smart Homes for Elderly Healthcare-Recent Advances and Research Challenges. *Sensors (Basel, Switzerland)*, *17*(11), 2496. https://doi.org/10.3390/s17112496

Marikyan, D., Papagiannidis, S., & Alamanos, E. (2019). A systematic review of the smart home literature: A user perspective. *Technological Forecasting and Social Change*.

Mincolelli, G., Imbesi, S., Marchi, M., & Giacobone, G. A. (2019). New Domestic Healthcare. Co-designing Assistive Technologies for Autonomous Ageing at Home. *The Design Journal*, *22*(sup1), 503–516. https://doi.org/10.1080/14606925.2019.1595435

Panagopoulos, C., Menychtas, A., Tsanakas, P., & Maglogiannis, I. (2019). Increasing Usability of Homecare Applications for Older Adults: A Case Study. *Designs*, *3*(2), 23. https://doi.org/10.3390/designs3020023

Philip, Nada Y., Rodrigues, Joel J. P. C., Wang, Honggang, Fong, Simon James and Chen, Jia (2021) Internet of Things for in-home health monitoring systems : current advances, challenges and future directions. *IEEE Journal on Selected Areas in Communications*, 39(2), pp. 300-310. ISSN (print) 0733-8716

Sanders, R (2021) ESSS Outline: New models of care at home. Iriss.

Silverglow, A., Johansson, L., Lidén, E., & Wijk, H. (2022). Perceptions of providing safe care for frail older people at home: A qualitative study based on focus group interviews with home care staff. *Scandinavian journal of caring sciences*, *36*(3), 852–862. https://doi.org/10.1111/scs.13027

Ten Haken, I., Ben Allouch, S., & van Harten, W. H. (2018). The use of advanced medical technologies at home: a systematic review of the literature. *BMC public health*, *18*(1), 284. https://doi.org/10.1186/s12889-018-5123-4

Tran, T.-H., Paul, C.-P., Chao, L-C., Hsu, C. -W., Chiu, and Yung-Hua Kao. (2015). Design and development of a new wireless fall detection module for homecare. Microsyst. Technol. 21 (12):2737–2745. https://doi.org/10.1007/s00542-015-2533-4

Vaňuš, J., Belesova, J., Martinek, R., Nedoma, J., Fajkus, M., Bilik, P., Žídek, J. (2017). Monitoring of the daily living activities in smart home care. Human-centric Computing and Information Sciences. 7. 10.1186/s13673-017-0113-6.